UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

ȘCOALA DOCTORALĂ
ȘTIINȚE SOCIALE ȘI ALE EDUCAȚIEI

Cu titlu de manuscris
CZU: 373.015.3(043.2)

BALERCĂ Vasilica

PARTICULARITĂȚILE PSIHOPEDAGOGICE DE DEZVOLTARE A GÂNDIRII CRITICE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE

REZUMAT
al tezei de doctor în științe ale educației
Specialitatea: 531.01 – Teoria generală a educației

Autor: **BALERCĂ Vasilica**

Conducător de doctorat: **GUȚU Zoia,**
doctor în științe pedagogice,
profesor universitar

Comisia de îndrumare: **GORAȘ-POSTICĂ Viorica,**
doctor habilitat în științe pedagogice,
profesor universitar

ȘEVCIUC Maia,
doctor în științe pedagogice,
profesor universitar

DARII Ludmila,
doctor în științe pedagogice,
conferențiar universitar

CHIȘINĂU, 2023

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale *Științe Sociale și ale Educației*, Universitatea de Stat din Moldova

Comisia de doctorat,
aprobată de Consiliul Științific al USM (30 noiembrie 2022):

1. **GORAȘ-POSTICĂ Viorica**, doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova – ***președinte*** *al Comisiei de doctorat.*
2. **GUȚU Zoia**, doctor în științe pedagogice, profesor universitar, Academia de muzică, Teatru și Arte Plastice – ***conducător de doctorat***
3. **TARNOVSCHI Ana**, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova – ***membru*** *al Comisiei de doctorat*.
4. **ȚURCANU Carolina**, doctor în drept, conferențiar cercetător, Universitatea de Stat din Moldova – ***membru*** *al Comisiei de doctorat*.
5. **BLÂNDUL Valentin-Cosmin**, *doctor în științe ale educației*, *profesor universitar*, Universitatea din Oradea, România – ***referent oficial***.
6. **COJOCARU-BOROZAN Maia**, *doctor habilitat în științe pedagogice*, *profesor universitar*, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău – ***referent oficial***.
7. **PANICO Vasile**, *doctor în științe pedagogice*, *profesor universitar*, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău – ***referent oficial***.
8. **VALACHI Romica**, Universitatea de Stat din Moldova – ***secretar*** *al Comisiei de doctorat*.

Susținerea va avea loc la **24 februarie, 2023**, ora **10:00**, în cadrul Universității de Stat din Moldova, bloc de studii III, bir.505, str. M.Kogălniceanu, 65^{A}, MD 2009, Chișinău, Republica Moldova.
Rezumatul, teza de doctor pot fi consultate la pagina web a Universității de Stat din Moldova (https://usm.md/) și pe pagina web a ANACEC (http://www.cnaa.md/).

Rezumatul a fost expediat la 23 ianuarie 2023.

Autor: **BALERCĂ Vasilica**

Conducător de doctorat: **GUȚU Zoia,**
doctor în științe pedagogice,
profesor universitar

Secretar al Comisiei de doctorat: **VALACHI Romica**

© BALERCĂ Vasilica, 2023

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța cercetării

Premisa majoră de la care pornim este aceea că școala trebuie să însemne mai mult decât transmiterea și însușirea de cunoștințe, ci formarea de atitudini, de valori, de comportamente și, mai ales, despre formarea unui stil de gândire bazat pe logică, pe capacitatea de a folosi informațiile acumulate la momentul și în felul potrivit. Formarea abilităților de gândire critică trebuie să fie în centrul interesului școlii, ca o abilitate de bază. În afara școlii, nu cunoaștem lucrurile din jurul nostru defalcat în funcție de materii, ci ca o experiență senzorială și cognitivă completă în care, în fiecare minut, se amestecă matematica, limba, arta, știința, abilitățile practice și așa mai departe într-o manieră intra și inter-disciplinară.

Problema fundamentală pe care cercetătorii și-o pun este în ce măsură pot pregăti mai bine elevii pentru a se putea integra armonios la condițiile secolului al XXI-lea. Actualitatea școlară demonstrează că însușirea de cunoștințe este importantă, dar nu reprezintă un aspect definitoriu, ci important este să-și formeze abilitatea de a învăța eficient și de a gândi critic. Informațiile noi trebuie examinate atent și critic cu posibilitatea de reflectare independentă asupra lor și acționarea în direcția în care aceste informații devin utile în raport cu propriile nevoi și interese.

Abordarea modernă a învățământului se materializează în adaptarea treptată a obiectivelor școlare sub forma competențelor. În condițiile în care societatea devine din ce în ce mai complexă, devine evident faptul că elevii pe care îi educăm trebuie să fie apți în rezolvarea de probleme cu grad ridicat de dificultate, să aibă capacitatea de a examina critic condiţiile şi de a analiza alternativele finalizând cu luarea de decizii gândite în conformitate cu realitatea prezentată. Abilitatea individului de a gândi critic se impune imperios a fi dezvoltată și mai ales de a fi încurajată și realizată într-un mediu de învăţare care favorizează aceste aspecte. Debutul școlarității copilului și contactul pe care îl are cu implicarea în activitatea şcolară creează premisele și condițiile necesare unei dezvoltări a gândirii copilului antrenându-l într-un proces important în perceperea lumii înconjurătoare. Pe perioada micii școlarități, copilul acumulează un mare volum de cunoştinţe şi își dezvoltă, în acest context, modalități noi de înţelegere și interiorizare a acestor aspecte.

Realitatea din învățământul actual ne demonstrează că accentul se pune pe formarea de competențe, pe formarea unui stil de gândire critic, pe formarea aptitudinilor de comunicare, de analiză. La vârsta școlarității mici, copilul reușește să aplice regulile acestui tip de gândire și este capabil să desprindă informații legate de trăsăturile specific, definitorii ale obiectelor cu care intră în contact, a fenomenelor și a persoanelor sau situaţiilor cu care interacționează direct. Privind din această perspectivă, elevii sunt încurajați să joace un rol activ în cadrul orelor, nu doar de simplu ascultător și de asimilare mecanică a cunoștințelor.

Cercetătorii au dezbătut multă vreme problema însușirii de informaţii spre deosebire de cunoştinţe practice şi conceptuale. Cei care susţin că informaţiile sunt cele mai importante cred, de obicei, că exista un anumit set de informaţii care, odată

învățate în mod adecvat, îi pregătesc pe copii să funcţioneze optim ca participanţi la viaţa socială. Cei ce cred că experienţa practică şi conceptele sunt esenţiale, sugerează că informaţia în sine nu este suficientă. Se susține ideea potrivit căreia cunoştinţele capătă însemnătate și valoare doar atunci când sunt utile și se consideră a fi utile doar dacă sunt analizate în termeni conceptuali și pot fi aplicate într-o manieră practică, creativă dar şi critică.

Utilizarea metodelor adecvate de gândire critică în procesul educațional în cadrul diferitelor discipline, dar și a activităților extracurriculare îi ajută pe elevi în optimizarea capacității de filtrare a informațiilor pe care le primesc de la profesor.

În condițiile actuale se impune formarea capacității de a selecta informațiile și de a hotărî dacă sunt sau nu importante aceste informații pentru funcționarea cu succes într-o lume într-o continuă schimbare. Astfel, subiectul schimbării va trebui la propria schimbare prin înţelegerea fenomenelor legate de receptarea a diferite informaţii care relaționează între ele sau pot relaționa. Formarea unui stil de gândire critic necesită abilitatea de plasare în context a unor idei şi cunoştinţe noi, descoperirea sensului lucrurilor cu care intră în contact pentru prima oară și capacitatea de a respinge informaţiile care sunt considerate irelevante sau sunt considerate false. Astfel, în contextul formării acestor abilități, ei vor trebui să atribuie un sens, din perspectivă critică, printr-o modalitate creativă, dar şi productivă, a acelor informații cu care intră în contact pe parcursul vieţii lor.

Antrenarea tinerilor generaţii să gândească critic, să fie pregătiţi în rezolvarea de probleme cotidiene, atât la nivel individual, cât şi la nivel social, reprezintă o soluţie în producerea de reforme şi ajustări multidimensionale în societate.

Dezvoltarea gândirii critice reprezintă forma superioară a activității cognitive umane, iar progresul nu este posibil fără activitățile de analiză și reflecție. Demersul de formare a unui stil de gândire critic, creativ produce schimbări pe plan cognitiv prin trecerea de la o singură perspectivă la mai multe perspective, dar și pe plan afectiv, în egală măsură, prin consolidarea abilităților sociale de interacțiune, de expunere a ideilor personale dar și de acceptare a ideilor interlocutorilor.

Reforma învăţământului presupune înlocuirea treptată a metodelor tradiţionale utilizate în activitatea de predare-învățare cu metode noi de predare, cunoscute ca fiind metode ale gândirii critice care au la bază principiile învăţării active. Se susține necesitatea unei implicări mai profunde asupra stimulării și dezvoltării abilităților de gândire independentă, de reorganizare a conținuturilor didactice situând gândirea critică în centrul intereselor elevilor.

Descrierea situației în domeniu și identificarea problemei de cercetare

Analiza contextului educativ demonstrează imaginea de ansamblu a unui sistem de învățământ ”confuz” care nu se axează pe obiectivele sale esențiale. Lipsa pe orientare derivă din mai multe neconcordanțe la nivel curricular, lipsa de pregătire în domeniu a cadrelor didactice și de viziunea generală a învățământului insistându-se în mod nejustificat pe latura informală în detrimentul celei formale. Se insistă exagerat de mult asupra transferului de informații și nu se accentuează pe formarea caracterului și a convingerilor. Analiza situației actuale ne arată că, în momentul de față, suntem captivi într-un sistem de educație care maximizează importanța

memorizării, a transferului mecanic de informații și se solicită ca acele informații să fie memorate prompt de elevi pentru a face față diferitelor forme de testare. Nu se neagă importanța memoriei, dar memoria este o capacitate cognitivă inferioară altor capacități care sunt net superioare pentru gândirea critică, imaginația, creativitatea. Se insistă exagerat pe un tip de școală care arată foarte mult ca un sistem de comandă, se insistă nejustificat pe acea asimetrie dintre elevi și profesori, într-o relație în care profesorul este considerat o autoritate deplină și nu se merge pe acea linie a parteneriatului dintre cei doi factori.

Fenomenul gândirii critice își are originile în tradițiile filosofiei occidentale, iar ca subiect academic tratarea acestuia cuprinde un interval de 20-30 de ani ceea ce reprezintă o abordare ”relativ nouă”. Făcând o incursiune în istoria gândirii critice de la origini până în context contemporan reperele teoretice au fost stabilite încă din antichitate de Socrate, Platon, Aristotel, au continuat în Evul mediu prin ”cearta universaliilor” – Thomas de Aquino, în Renaștere prin Machiavelli, Campanella și Francis Bacon, în modernitate prin Descartes, Kant, Hobbes, Spencer, Darwin evoluând prin demitizarea și critica iluziilor a lui Freud, Marx, Wittgenstein și Piaget. Contribuții importante la nivel conceptual despre gândirea critică au fost aduse de patru autori care fac o analiză riguroasă și studiază elementele specifice gândirii critice pentru includerea lor în programele de formare: Matthew Lipman, Robert Ennis, Richard Paul și Jacques Boisvert.

În *România*, cercetătorii manifestă un interes deosebit pentru studierea gândirii critice în articole și studii de specialitate. Mielu Zlate a contribuit la înțelegerea mecanismelor proceselor cognitive printr-o lucrare amplă: ”Psihologia mecanismelor cognitive” (1999). Un alt studiu de valoare apare în 2004 – ”Gândirea critică” prin care autorul Ioan Scheau a realizat un ghid în care a prezentat teoretic 50 de metode clasificate în ordine alfabetică dar și modalități de aplicare în practică a acestora adaptate la curriculumul național. Un alt studiu relevant pentru cercetare l-a constituit micromonografia realizată de Gheoghe Clitan (2003) – ”Gândire critică” care evidențiază două discipline care se află în dezbatere filosofică: gândirea critică și logica informală. Printre aparițiile publicistice de valoare vom aminti și autorul Dan Pătroc care a elaborat în anul 2016 o lucrare aplicată pe domeniul gândirii critice – ”Metode și tehnici de dezvoltare a gândirii critice pentru învățământul primar și preșcolar” realizând o prezentare succintă a contextului actual din învățământul românesc.

În *Republica Moldova,* domeniul gândirii critice reprezintă o temă foarte bune reprezentată și intens cercetată și studiată, iar tehnicile și strategiile cercetate au fost integrate în documente curriculare, ghiduri și manuale școlare organizându-se cursuri de inițiere în acest domeniu. Se constată organizarea frecventă de traininguri de pregătire pentru consolidarea competențelor profesionale ale cadrelor didcatice în vederea asigurării unui proces instructiv-educativ de calitate centrat pe dezvoltarea gândirii critice și formarea competențelor profesionale ale elevilor. Un studiu de valoare îl reprezintă ”Inițiere în metodologia dezvoltării gândirii critice” apărută în anul 2003 adaptat de autorii Tatiana Cartaleanu, Olga Cosovan care prezintă cadrul teoretic al gândirii critice precum și strategii pentru dezvoltarea

acesteia. Aceeași autori au manifestat o atenție deosebită în studierea gândirii critice prin lucrările: ”Formarea competențelor profesionale prin dezvoltarea gândirii critice” (2017) și ultima apariție în domeniu fiind ”Proiectul și portofoliul în formarea competenței de gândire critică” (2021). Articole de valoare au fost create de autorii Goraș-Postică Viorica și Vladimir Guțu în paginile revistei de teorie și practică educațională: ”Gândirea critică- implicații și aplicații în educație și instruire” (2017).

Până la momentul actual, transformările din educație se concentrau pe răspunsul la întrebarea ”cum?” dar nu s-a acționat suficient pe direcția ”CE ?” În condițiile actuale educația trebuie să se bazeze pe un curriculum inovator, adaptat nevoilor elevilor și adaptat dinamicii sociale din secolul XXI. Este relevantă educația în contextul schimbărilor secolului al XXI-lea? În ce măsură contribuie la integrarea lor armonioasă într-o lume cu provocări continue?

Un prim pas improtant ce trebuie făcut este orientarea către dezvoltarea gândirii critice la copii care nu promite rezultate spectaculoase în timp scurt, dar nici măcar rezultate importante măsurabile pe termen mediu. Pentru manipularea corectă a informațiilor se impune necesitatea aplicării unui set de deprinderi de gândire care să permită să sorteze informaţia cu eficienţă și să o transforme în sensuri care la rândul lor să poată fi modificate și cuantificate în comportamente practice. Se impune folosirea extensivă a metodelor de dezvoltare a gândirii critice începând cu învățământul preșcolar și școlar deoarece la această vârstă se formează atitudinea față de școală.

Asistăm la o paradigmă educațională: există situația în care cei care participă la programe de dezvoltare a gândirii critice să aibă rezultate slabe la anumite testări deoarece vor refuza să reproducă o cantitate mare de informații receptate de la profesori. În aceste condiții trebuie regândit complet modul de verificare a progreselor elevilor raportat la așteptările lor. În mediul școlar un prim pas pe care trebuie să-l facem este identificarea elevilor predispuși la gândire critică și studierea dorinței de urmare a rațiunii printr-o abordare sistemică a rezolvării de probleme, prin manifestarea curiozității constructive și încredere nelimitată în raționamente.

O altă problemă ce se impune a fi cercetată este relația dintre abilitatea de gândire critică și înclinația spre gândirea critică care își păstrează încă un caracter empiric. Studiind acest aspect se constată la unii elevi ambele elemente din abundență, unii posedă abilitățile, dar nu au dispoziția necesară pentru aplicarea lor, unii au dispoziția, dar nu au abilitățile puternic dezvoltate.

Se impune tot mai mult existența unui comportament specific a cadrului didactic de chestionare continuă a elevului în ceea ce privește sursa unor afirmații sau cunoștințe pentru formarea de obișnuințe cognitive vitale gândirii critice. Chestionarea și verificarea surselor trebuie să fie un mod de gândire permanent atât al cadrului didactic, cât și al elevilor. Avantajele promovării acestei deprinderi de gândire sunt numeroase: corectarea erorilor de raționament proprii din cauza surselor de informare greșite, rezistență la manipulare, descoperirea de erori în cazul în care se urmează o tendință conservatoare.

Un alt aspect necesar în soluționarea problemei de cercetare este studierea relației dintre educația rațional-emotivă și formarea și dezvoltarea gândirii critice. Astfel, o importanță deosebită o are investigarea permanentă a emoțiilor din spatele raționamentelor. Pe fondul stărilor emoționale puternice apar adesea procesări greșite a raționamentelor care trebuie identificate la timp pentru evitarea acestor interpretări eronate.

Studiul asupra gândirii umane constituie un obiect de aplicație în domeniul filosofiei, analizat în ansamblul său împreună de evenimentele vieții cotidiene, în timp ce exersarea abilităților sau aptitudinilor de natură intelectuală sunt considerate instrumente predilecte ale gândirii critice.

Beneficiile exersării și dezvoltării abilităților de gândire critică sunt multiple conducând implicit la cooperare, cunoaștere și persuadare. Abilitățile logice conduc la extinderea cunoașterii prin raționare cu scopul de transfer a informațiilor lor și de integrare la cele anterioare fără crearea de stereotipuri de gândire.

Problema științifică importantă abordată în cercetare vizează identificarea și valorificarea particularităților de formare a gândirii critice la elevii claselor primare prin mecanisme de interconexiune a demersurilor psihologice, pedagogice și metodologice în contextul prioritar al problemei și situației-problemă.

Obiectul cercetării îl constituie procesul de dezvoltare al gândirii critice la școlarii mici.

Scopul cercetării a constat în stabilirea bazelor conceptuale, metodologice și a particularităților psihopedagogice de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare.

Obiectivele cercetării:

1. Analiza abordărilor teoretice a dezvoltării gândirii și gândirii critice la elevii claselor primare.
2. Stabilirea particularităților de manifestare și dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare.
3. Fundamentarea reperelor conceptuale de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare axate pe situații-problemă.
4. Elaborarea unei metodologii de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare.
5. Validarea experimentală a metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare.

Cercetarea teoretică și implementarea experimentului psihopedagogic a avut ca finalitate verificarea **ipotezei cercetării**: presupunem că dezvoltarea gândirii critice la elevii claselor primare va fi eficientă în condițiile interconexiunii demersurilor psihologice și pedagogice/ metodologice prin introducerea situațiilor-problemă și a valorificării lor în contexte de învățare variate la nivel inter- și intra-disciplinar.

Metodologia cercetării

Cercetarea de față se bazează pe un set de metode complexe organizate sistematic și orientate spre atingerea obiectivelor propuse. În acest sens, metodele au fost clasificate astfel:

- *Teoretice*: analiza literaturii de specialitate din punct de vedere pedagogic, psihologic și metodologic pe tema cercetării și valorificarea ei.
- *Empirice*: utilizarea de metode de colectare a datelor empirice: organizarea setului de abilități cognitive pe discipline de studiu și includerea lor în grile de observație a comportamentelor elevilor pe baza acestora; experimentul formativ centrat pe stimularea cognitivă și dezvoltare a gândirii critice a elevilor din învățământul primar.
- *Statistic*e: utilizarea de metode statistico-matematice cu ajutorul diagramelor și tabelelor.

Eșantionul experimental pentru realizarea cercetării a fost reprezentat de 30 elevi cu vârstele de 10-11 ani, iar lotul de control din 28 de elevi, ambele loturi aparținând Școlii Profesionale Petricani- județul Neamț, România.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute reiese, în primul rând, din descrierea, analiza și demonstrarea specificității aspectelor legate de dezvoltarea gândirii critice la școlarii mici din perspectiva intrumentelor adecvate utilizate în acest sens care au contribuit semnificativ la formularea unor proceduri conceptuale și trasarea direcțiilor clare de acțiune. Prezentarea succintă a elementelor de noutate și originalitate vizează următoarele aspecte:

1. Fundamentarea teoretică a demersului de realizare a interacțiunii componentelor psihologice, pedagogice/ metodologice a dezvoltării gândirii critice la școlarii mici;
2. Abordarea inter- și intra-disciplinară a aspectelor legate de gândirea critică în procesul educațional;
3. Explorarea metodelor și tehnicilor de învățare activă în raport cu conținuturile curriculare și combinarea eficientă a acestora;
4. Fundamentarea metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la școlarii mici axate prioritar pe probleme și situații – problemă;
5. Elaborarea taxonomiei variabilei generale la nivel inter- și intra-disciplinar;
6. Deducerea legităților de formare a gândirii critice la elevi prin interacțiunea demersului psihologic și a demersului pedagogic/metodologic, având ca mecanism mobil – situația-problemă:
    - Procesul de formare a abilităților de gândire critică la elevi se realizează eficient în condițiile corelării dimensiunii psihologice și a dimensiunii pedagogice/ metodologice – minimalizarea importanței uneia dintre ele nu produce efectele așteptate.
    - Intervenția cadrului didactic este esențială în procesul de formare a gândirii critice la elevi și se realizează în funcție de potențialul de dezvoltare al gândirii acestora.
    - Dezvoltarea abilităților mentale superioare nu se produce natural, ci în condițiile medierii relației elevului cu lumea prin ghidarea lui, reglarea și perfecționarea acțiunilor realizate.
    - Planificarea procesului de dezvoltare a gândirii critice se realizează prin estimarea progreselor elevilor în vederea asigurării de activități deasupra nivelului de dezvoltare privind stimularea acestora.

Dezvoltând ideile enunțate mai sus, observațiile demonstrează importanța covârșitoare a aspectelor de natură cognitivă și ideea potrivit căreia școala contemporană încă nu este pregătită să formeze aceste abilități, decât tangențial și totodată cadrele didactice nu sunt pregătite pentru reorganizarea conținuturilor curriculare pentru formarea de deprinderi practice de natură intelectuală.

Originalitatea rezultatelor s-a concentrat în stabilirea reperelor teoretice și a circumstanțelor psihopedagogice de dezvoltare a gândirii critice la vârsta școlară mică prin crearea acelui cadru de manipulare a operativității nespecifice a capacităților cognitive care se dezvoltă pe seama celei specifice – rezolvarea de probleme prin mijloace necunoscute favorizează starea de incertitudine intelectuală și determină ca aceste situații problematice să devină un factor stimulator al dezvoltării intelectuale.

Cercetarea este cu atât mai valoroasă cu cât s-a desfășurat la vârsta la care se formează primele deprinderi de gândire independentă, conștientă – majoritatea cercetărilor s-au desfășurat la nivele de vârstă avansate și rezultatele au fost mult mai concludente deoarece s-a lucrat pe un fond intelectual deja existent. Astfel, s-a creat mediul specific disonanței cognitive care apare ca o nonconformitate ce rezultă din confruntarea de opinii diferite. S-a demonstrat științific că prin evoluția și dezvoltarea strategiilor de învățare se acumulează intens informații și se stimulează calitățile gândirii contribuind la progrese semnificative în toate palierele cogniției.

Cercetările din domeniu au demonstrat că abilitățile de gândire critică nu se pot dezvolta spontan doar ca urmare a achiziționării, de către elev, a unui volum mare de cunoştinţe. Se impune existența programelor de învăţare a gândirii pentru ca formarea lor să se facă în cadrul curriculumului prin fixarea unor obiective distincte.

Problema stiințifică soluționată vizează identificarea și valorificarea particularităților de formare a gândirii critice la elevii claselor primare prin mecanisme de interconexiune a demersurilor psihologice, pedagogice și metodologice în contextul prioritar al problemei și situației-problemă.

Baza epistemologică a cercetării a fost fundamentată pe o serie de teorii. Pentru filosofi, gândirea critică era asociată cu deprinderi de raţionare logică şi de argumentare, aspect ce reiese din identificarea, selectarea argumentelor, utilizarea de tehnici de argumentare menite să corespundă criteriului validității. Cercetarea s-a fundamentat pe concepții, teorii ce vizează aspecte legate de dezvoltarea cognitivă a copiilor la vârsta școlară mici. Un aport important în cercetare îl au teoriile lui Matthew Lipman, Richard Paul, Jaques Boisvert.

Pe baza teoriilor și conceptelor descrise s-a demarat procesul de stabilire a reperelor teoretice și metodologice a gândirii critice, a factorilor care constituie un impediment în dezvoltarea acesteia și a găsirii de soluții concrete cu aplicabilitate în practică pentru o formare a elevilor în concordanță cu cerințele dinamicii sociale.

Importanța practică a rezultatelor este dată de faptul că demersul metodologic de dezvoltare a gândirii critice se poate adapta și aplica la orice categorie de vârstă, iar cercetarea a evidențiat aspecte legate de: identificarea particularităților intelectuale la copiii de vârstă școlară mică, a nivelului de manifestare a acestora în activitatea educațională, elaborarea și implementarea în

practică a metodologiei de stimulare și dezvoltare a gândirii din perspectivă critică. Rezultatele empirice și experimentale pot fi considerate un model de abordare a particularităților psihopedagogice ale copiilor de vârstă școlară și oferă direcții de acțiune privind potențarea aspectelor cognitive și, totodată, un suport pentru cadrele didactice în proiectarea și dirijarea activității educaționale.

Semnificația teoretică a cercetării a constat în:

- redefinirea gândirii critice, care reprezintă un instrument al învățării eficiente ce contribuie la conștientizarea propriei gândiri și presupune o succesiune de acțiuni la nivel mental ce vizează evaluarea alternativelor, urmată de elaborarea raționamentelor, formularea opiniilor argumentate finalizând cu acțiunea și metareflecția;
- delimitarea teoretică a noțiunilor legate de: gândire și gândire critică, a particularităților psihopedagogice la vârsta școlară mică, evidențierea importanței situațiilor-problemă și a soluționării acestora și a situațiilor de învățare în care le aplicăm;
- fundamentarea conceptului și a metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la vârsta școlară mică din perspectivă psihologică și pedagogică/ metodologică;
- identificarea strategiilor de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare: strategii cognitive, metacognitive, social-afective;
- stabilirea direcțiilor de acțiune în dezvoltarea aspectelor cognitive la copii: stimularea curiozității copiilor, stabilirea interdependenței dintre calitatea întrebărilor, calitatea gândirii și calitatea răspunsurilor, acordarea timpului necesar formării capacității de a gândi, focalizarea pe emiterea și susținerea propriilor idei;
- reactualizarea conținuturilor la disciplinele școlare legate de rezolvarea situațiilor – problemă;
- abordarea formării gândirii critice la elevi prin interacțiunea demersului psihologic și a demersului pedagogic/ metodologic având ca mecanism mobil – situația-problemă.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat la nivel teoretic prin publicarea în reviste științifice de profil, în culegeri ale materialelor conferințelor fiind diseminate în cadrul manifestărilor organizate în mediul academic la nivel internațional și național, iar la nivel practic în cadrul activității didactice personale din învățământul primar în cadrul instituției Școala Profesională Petricani din județul Neamț - România, prin intermediul activităților metodice anuale ale cadrelor didactice reunite la nivel local. Au fost publicate 15 articole ca autor unic și 1 articol în co-autorat a căror rezultate au fost aprobate și validate prin publicare la manifestări științifice la nivel național și internațional după cum urmează: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", Chișinău, 2019; Simpozionul Științific Internațional dedicat doctoranzilor, masteranzilor și cadrelor didactice: "Aspecte, orientări și perspective ale științelor educației în societatea contemporană", Bacău, 2020; Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", Chișinău, 2020;

Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”- organizată de Universitatea de Stat din Cahul ”Bogdan Petriceicu-Hașdeu”, Cahul, 2020; Conferința științifică internațională ”Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului”– organizată de Universitatea Pedagogică de Stat ”Ion Creangă”, Chișinău, 2020; Conferința științifică națională a doctoranzilor dedicată aniversării a 75 de ani a Universitatea de Stat din Moldova ”Metodologii contemporane de cercetare și evaluare”, Chișinău, 2021; Conferința științifică națională cu participare internațională ”Integrare prin cercetare și inovare”, Chișinău, 2022.

Publicații la temă: Pe parcursul cercetării au fost publicate 15 articole ca autor unic, 1 articol științific cu coautor, în reviste de specialitate și reviste indexate în baza de date internațională.

Volumul și structura tezei: teza 158 pagini de bază din care introducere, 3 capitole, concluzii generale, recomandări, bibliografie cu 200 de surse citate, 6 anexe. Lucrarea cuprinde 46 tabele, 15 figuri.

Cuvintele-cheie: gândire critică, gândire creativă, problemă, situație-problemă, abordare intra- și intra-disciplinară, învățare activă, evocare, realizarea sensului, reflecție, extindere, curriculum școlar, reactualizare curriculară, școlari mici, stimulare cognitivă, dezvoltare cognitivă, antrenament cognitiv.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** au fost prezentate actualitatea și importanța temei studiate. De asemenea, au fost prezentate scopul și obiectivele cercetării, originalitatea și validarea științifică a rezultatelor, valoarea teoretică și aplicabilitatea în practică a cercetării, aprobarea publică a rezultatelor parțiale, dar și finale.

În Capitolul 1 **”*Cadrul analitic privind dezvoltarea gândirii critice la elevii claselor primare*”** este prezentată problematica gândirii și a gândirii critice din perspectivă psihologică, din perspectivă pedagogică și a analizat particularitățile de manifestare a gândirii critice la vârsta școlară mică și studierea modalităților de dezvoltare a acesteia. Pe parcursul capitolului au fost analizate mai multe abordări și teorii, punctul de plecare sau teoria de bază fiind a lui Piaget. Abordarea teoretică a activității intelectuale a fost prezentată detaliat de la primele concepte oferite de literatura de specialitate până la concepțiile moderne și evoluția proceselor psihice elementare până la cele complexe. ”Gândirea este un proces psihic de reflectare generalizată şi mijlocită a realităţii obiective, a însuşirilor şi relaţiilor esenţiale ale obiectelor şi fenomenelor” [28].

Prin gândire, se realizează procesarea tuturor însuşirilor şi relaţiilor esenţiale generale şi esenţiale prezente în lumea reală. Dincolo de aspectele individuale, singulare ale lucrurilor, gândirea procesează tot ceea ce este comun, dar și general relevă calităţile, însuşirile tipice, constante, caracteristice unei clase de fenomene, desprinde relaţiile lor esenţiale (independent de modul particular, individual sub care se manifestă). Piaget își concentrează atenția asupra interacțiunii dintre abilitățile native ale copilului, care sunt generate ca rezultat al maturizării lui și interacțiunea

mediului în care acesta trăiește. Piaget exprimă ideea potrivit căreia copilul este un participant activ la propriul proces de dezvoltare și nu trebuie considerat un recipient pasiv care înregistrează efectele dezvoltării sale biologice și efectele tuturor stimulilor care vin din exterior și i se impun acestuia. Astfel, autorul vede copilul ca fiind un om de știință curios care conduce experimente ale lumii pentru a vedea ce se întâmplă, rezultatul acestor experimente în miniatură conduc copilul la elaborarea unor "teorii" despre modul de funcționare a lumii înconjurătoare, teorii pe care el le va denumi scheme ce vor fi supuse modificărilor de pe parcursul vieții [46].

Copilul, în evoluția sa, atinge acel nivel care îi permite să surprindă acele „fenomene inaccesibile simţurilor, gândirea sa făcând o cotitură decisivă, ridicându-se în plan abstract, categorial" [42]. Principala caracteristică a gândirii logice este invarianța, iar surprinderea ei se manifestă ptin capacitatea de coordonare a operațiilor gândirii și gruparea lor în cadrul unor sisteme coerente. În cadrul sistemelor menționate apare o mișcare reversibilă, și se efectuează în sens invers drumul de la o operaţie la alta, reversibilitatea fiind baza psihologică a admiterii invarianţei. Această calitate a gândirii reprezintă una din principalele beneficii ale gândirii în etapa şcolarităţii mici. Pe fondul achiziției acestei calități, copilul va fi capabil să explice, să argumenteze, dar și să justifice valoarea de adevăr a judecăţilor sale.

Paul Popescu-Neveanu, reactivând noţiunea de intelect, introduce gândirea pe care o consideră ca fiind „trăsătură distinctivă, cea mai importantă a psihicului uman, definitorie pentru om ca subiect al cunoaşterii logice, raţionale" [47]. Ea produce modificări de substanţă ale informaţiei cu care operează.

Au fost consemnate definiții ale gândirii, în general, și a gândirii critice, în particular, privită de autori diverși care și-au exprimat punctul de vedere și l-au argumentat. Au fost prezentate noțiunile teoretice referitoare la operațiile gândirii precum și specificul ei la vârsta școlară mică. De asemenea, s-au analizat particularitățile psihopedagogice și de manifestare a gândirii critice la vârsta micii școlarități și au fost prezentate metode de dezvoltare a acesteia cu oferirea de exemple concrete.

Formulând o concluzie asupra teoriilor și concepțiilor prezentate se poate afirma că gândirea critică este un proces cognitiv complex, de tip superior care implică abilități specifice. Abilitățile cognitive sunt fundamentate pe dimensiunile gândirii care cunosc o evoluție graduală până ajung la forma cea mai înaltă: manifestarea de tip critic.

Analizând particularitățile psihopedagogice ale elevilor se constată că la vârsta şcolară mică se înregistrează un progres al gândirii care treptat se transformă în gândire noţională. Caracteristica principală a gândirii este dată de concretețea sa, deoarece întregul mecanism al procesului gândirii se bazează, totuși, pe operaţii logice.

Formarea școlarilor din perspectivă critică este o sarcină cu nivel ridicat de dificultate și nu are loc la o anumită vârstă, într-un interval dat la un anumit moment. După cum afirma Mihaela Voinea "într-o societate dinamică şi mai ales, democratică, când fiecare trebuie să se afirme şi fiecare are valorile lui, trebuie să

depășim gândirea dihotomică bine-rău, adevărat-fals, corect-incorect şi să încercăm să gândim fenomenele, oamenii şi faptele" [58].

Gândirea critică este specifică modului de funcționare a unei minți care presupune un grad ridicat de activism, de flexibilitate și de deschidere în vederea schimbării, inovării. Concomitent cu dezvoltarea capacității de gândire critică, apar achiziții importante la nivelul capacității de exprimare orală și scrisă, dar totodată coerentă și convingătoare a ideilor în orice context, la nivelul autonomiei în gândire, a obișnuinței de formulare sau demontare de judecăți, precum și a capacității de practicare critică constructivă. Abilitățile critice nu apar spontan, ele se învață prin practicare și conștientizare a acestei practici, conducând, la final, la dobândirea de operații și procedee mintale de procesare a informațiilor terminând prin manifestarea de comportamente adaptate și eficiente.

Concluziile formulate pe baza studierii literaturii de specialitate a abordărilor psihologice a dezvoltării gândirii prin analiza operațiilor fundamentale ale gândirii din perspectivă critică, a abordărilor pedagogice/ metodologice a gândirii la vârsta școlară mică, dar și a particularităților de manifestare și a modalităților de dezvoltare constituie repere pentru conceptualizarea dezvoltării gândirii critice la elevii claselor primare.

În Capitolul 2 **"*Cadrul conceptual și metodologic al dezvoltării gândirii critice la elevii claselor primare*"** este abordată problematica gândirii și a gândirii critice din perspectivă psihologică, din perspectivă pedagogică/ metodologică și a analizat particularitățile de manifestare a gândirii critice la vârsta școlară mică și studierea modalităților de dezvoltare a acesteia.

Elaborarea cadrului conceptual și metodologic al dezvoltării gândirii critice la elevii claselor primare a avut ca punct de plecare respectarea particularităților psihoindividuale ale elevilor și a modalităților de manifestare a acesteia. Gândirea critică a fost surprinsă sub cele două dimensiuni: sociale – potrivit căreia învățarea și munca prin cooperare consolidează solidaritatea umană și pragmatică – potrivit căreia învățarea bazată pe gândire critică oferă posibilitatea de implicare activă a elevilor în activitate.

Particularitățile psihoindividuale ale elevilor sunt exprimate sub forma unui set de capacități după cum urmează: capacitatea de formulare a ideilor personale, originale; capacitatea de dezbatere responsabilă a ideilor și soluțiilor descoperite; capacitatea de selectare rațională a soluțiilor considerate optime și majoritatea de soluții posibile; capacitatea de rezolvare eficientă a problemelor într-un timp optim.

Analiza studiilor de specialitate din domeniul gândirii critice, corelarea informațiilor și înțelegerea mecanismelor de funcționare la nivel cognitiv a favorizat elaborarea unei definiții succinte potrivit căreia gândirea critică reprezintă un instrument al învățării eficiente care contribuie la conștientizarea propriei gândiri și presupune o succesiune de acțiuni la nivel mental ce vizează evaluarea alternativelor, urmată de elaborarea raționamentelor, formularea opiniilor argumentate finalizând cu acțiunea și metareflecția.

Stabilirea reperelor teoretice și operaționale în vederea dezvoltării gândirii critice a elevilor claselor primare se poate realiza prin studierea dimensiunilor

psihologice și pedagogice/ metodologice pe baza principiilor promovate și a valorilor transmise, pe baza analizei și extinderii curriculumului școlar, a stabilirii instrumentelor specifice pentru atingerea finalităților educaționale de dezvoltare a gândirii critice. Mecanismelor de interacțiune a celor două dimensiuni și a efectelor educaționale sunt prezentate în Figura 2.1.

Conceptualizarea dezvoltării gândirii critice la elevii claselor primare are la bază dimensiunile psihologice și pedagogice/ metodologice, principiile didactice și valorile educaționale. Există o interdependență între dimensiunile psihologice și pedagogice/ metodologice în cadrul curriculumului școlar prin extinderea conținuturilor cu accent pe stimularea gândirii critice operaționalizate prin instrumente și tehnici eficiente. Interacțiunea acestor dimensiuni ne conduc la atingerea obiectivelor impuse de dezvoltarea gândirii critice la elevii claselor primare și ne ajută să o eficientizăm.

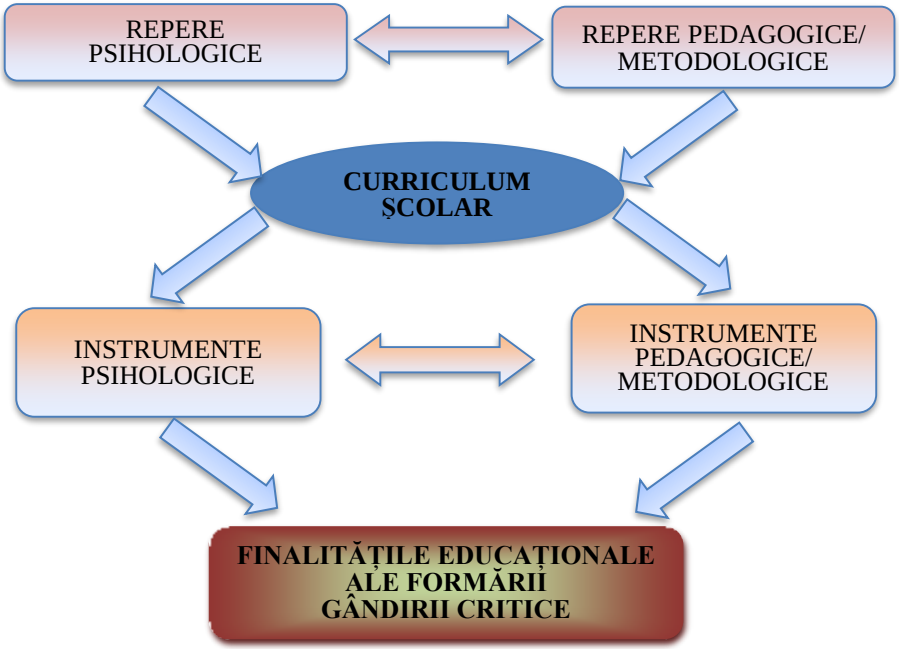

Fig.2.1. Conceptul dezvoltării gândirii critice la elevii claselor primare

Reperele psihologice sunt obiectivate de o serie de principii de funcționare care vizează dimensiunea cognitivă prin stimularea și dezvoltarea ei evidențiind componenta de tip critic.

Principiile de bază ale dezvoltării gândirii critice sunt:

- Principiul aplicării conștiente a proceselor cognitive;
- Principiul realizării de judecăți temeinice cognitive;
- Principiul dezvoltării conștiente a gândirii critice (*a se vedea* Capitolul 1).

Analiza dimensiunii psihologice ne determină să concluzionăm că procesul de dezvoltare a gândirii critice este complex, foarte bine coordonat și reglementat de principii specifice care începe cu însușirea activă de informații și se finalizează cu adoptarea de decizii bine argumentate. Gândirea critică este, în egală măsură, un produs adică un punct la care ajunge gândirea ca o modalitate firească de interacțiune cu ideile și informațiile.

Reperele pedagogice/ metodologice fac referire la organizarea și coordonarea eficientă a procesului educațional prin prisma obiectivului principal: formarea și dezvoltarea gândirii critice la elevii claselor primare. Responsabilitatea desfășurării eficiente îi revine cadrului didactic care proiectează un demers educativ bazat pe principii de formare a școlarilor în condițiile dinamicii sociale în vederea integrării armonioase.

Dimensiunile psihologice și pedagogice/ metodologice sunt într-o relație de cauzalitate cu curriculumul școlar supunându-se acestuia și influențându-l totodată. În domeniul gândirii critice curriculumul actual dezvoltă tangențial abilități de gândire critică la elevi, iar școlile trebuie să integreze într-o mai mare măsură acest obiectiv major prin modificări ale programei școlare. Dezvoltarea gândirii critice se impune a fi un obiectiv primordial în învățământul primar. În condițiile actuale, elevii nu sunt suficient îndrumați în evaluarea, procesarea și reflectarea critică a informațiilor.

Utilizarea problematizării are impact în planul dezvoltării copiilor contribuind semnificativ la antrenarea activă a elevului în subiect al educației, transformându-l într-un participant activ la dobândirea de noi cunoștinte, stimulând toate resursele personalității și mobilizarea pentru obținerea de satisfacții pe plan: cognitiv, afectiv, estetic și acțional.

O învățare autentică de tip problematizat se poate realiza utilizând următoarele tipuri de problematizare: întrebări-probleme, probleme și situații-problemă.

Elaborarea metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare s-a concentrat pe două mari direcții de acțiune:

1. *Abordarea psihologică* – valorificarea mecanismelor psihologice de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare: motivația, interesul, atitudinile.
2. *Abordarea pedagogică/ metodologică* – valorificarea mecanismelor pedagogice/ metodologice ale dezvoltării gândirii critice: curriculum reactualizat, strategii, metode didactice.

Astfel, demersul investigațional a avut ca obiectiv principal asigurarea impactului psihologic asupra elevilor de vârstă școlară mică prin participarea activă la un program organizat de dezvoltare a gândirii critice și măsurarea rezultatelor obținute pe baza unor indicatori comportamentali, de tip cognitiv și atitudinali.

În ceea ce privește dimensiunea pedagogică/ metodologică a experimentului psihopedagogic are ca punct de plecare factorii determinanți pentru promovarea gândirii critice în procesul educațional și găsirea de soluții la nivel micro al mediului școlar.

Abordarea pedagogică/ metodologică din perspectiva formării gândirii critice la elevi presupune o reorientare generală a paradigmei educaționale, dar și a

politicilor curriculare (Figura 2.2.).

Prezenta metodologie este structurată pe două dimensiuni semnificative: dimensiunea psihologică și dimensiunea pedagogică/metodologică. Abordarea bidimensională ne permite o viziune complexă asupra dezvoltării gândirii critice, cele două aspecte fiind interdependente: planificarea eficientă a activității educaționale se realizează doar în condițiile cunoașterii particularităților individuale și de vârstă ale elevilor, iar investigarea manifestărilor de tip critic se realizează printr-o strategie didactică bine structurată și determinată de obiective stabilite în concordanță cu curriculumul școlar.

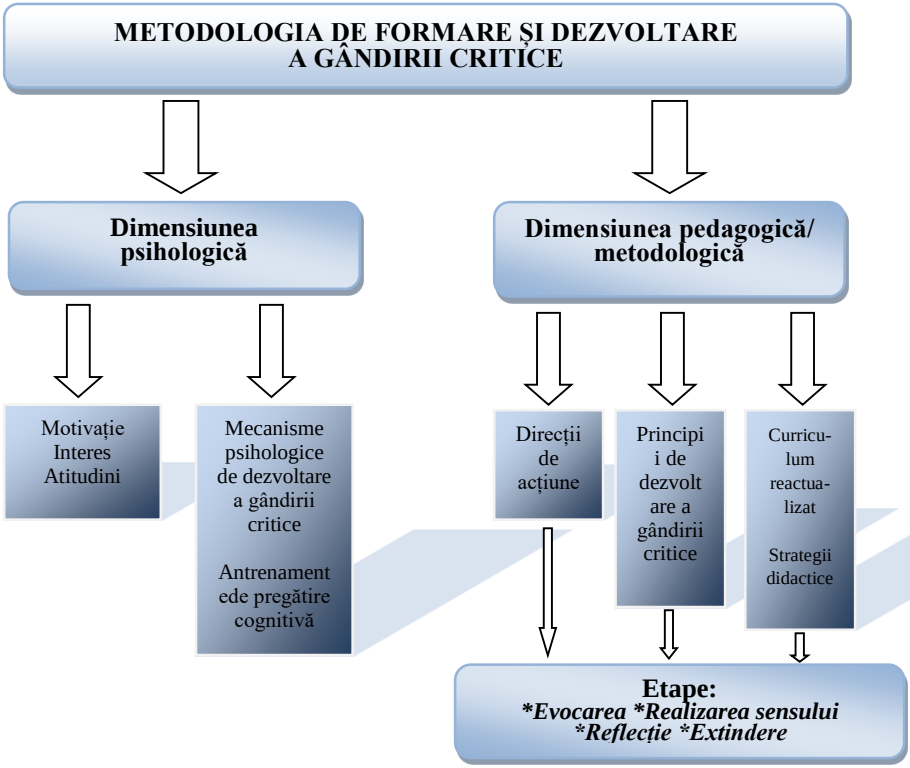

Fig.2.2. Metodologia de formare și dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare

Stabilirea demersului conceptual și metodologic al dezvoltării gândirii critice la școlarii mici a constituit fundamentul științific care ne permite să validăm experimental metodologia de dezvoltare a acesteia la clasele primare detaliat în capitolul 3.

În Capitolul 3, întitulat **"*Cadrul experimental de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare*"** este prezentat designul experimentului psihopedagogic și detaliază scopul experimentului, obiectivele investigației, ipoteza pe care se

bazează cercetarea, structurarea experimentului pe etape.

Demersul teoretic și realizarea experimentului psihopedagogic au avut ca finalitate verificarea **ipotezei cercetării**: presupunem că dezvoltarea gândirii critice la elevii claselor primare va fi eficientă în condițiile interconexiunii demersurilor psihologice și pedagogice/ metodologice prin introducerea situațiilor-problemă și a valorificării lor în contexte de învățare variate la nivel inter- și intra-disciplinar.

Scopul experimentului a urmărit dezvoltarea gândirii critice a școlarilor mici pe baza metodologiei de dezvoltare elaborată și fundamentată științific.

Obiectivele investigației experimentale au fost următoarele:

- diagnosticarea nivelului de manifestare a gândirii critice a elevilor din învățământul primar;
- măsurarea scorurilor inițiale a aspectelor legate de fluiditatea, originalitatea și flexibilitatea gândirii(plan psihologic);
- introducerea de sarcini specifice dezvoltării gândirii critice;
- crearea de situații educaționale care favorizează emiterea de judecăți individuale originale în mod spontan;
- adaptarea conținuturilor științifice specifice curriculei școlare din perspectiva dezvoltării gândirii critice la elevi;
- antrenarea eșantionului experimental în procesul de dezvoltare a gândirii critice;
- valorificarea manifestărilor de tip critic prin implicarea activă în soluționarea de situații – problemă;
- analiza finală a impactului metodologiei experimentale a dezvoltării gândirii critice la elevi(plan pedagogic/ metodologic).

Eșantionul experimental a implicat: *lotul experimental* – 30 elevi de clasa a IV-a A cu vârsta cuprinsă între 10-11 ani de la Școala Profesională Petricani – jud. Neamț, România; *lotul de control* – 28 de elevi de clasa a IV-a B cu vârsta cuprinsă între 10-11 ani de la Școala Profesională Petricani – jud. Neamț, România.

Experimentul psihopedagogic a presupus acțiunile de creare a condițiilor necesare și de oferire a oportunităților de dezvoltare a dezvoltării gândirii critice a școlarilor mici și s-a desfășurat pe mai multe etape după cum urmează:

Etapa I preexperimetală (constatativă) presupune evaluarea inițială a nivelului de manifestare a gândirii critice la elevii claselor primare. Contorizarea nivelului la care se manifestă gândirea critică s-a realizat cu ajutorul grilelor de observație organizate pentru toate disciplinele de studiu ale clasei a IV-a, iar datele au fost înregistrate în cadrul fișelor individuale pentru a se urmări evoluția lor pe parcursul experimentului. De asemenea, s-a măsurat nivelul dimensiunilor gândirii: flexibilitate, originalitate, fluiditate. Analiza statistică a datelor obținute a delimitat nivelul inițial al cercetării sau ”punctul de plecare” existent în etapa de pretest. Acțiunile aferente s-au derulat pe o perioadă de 4 săptămâni - etapa inițială a cunoscut o evoluție lentă, fără presiuni asupra subiecților, de acomodare și integrare armonioasă la cerințele experimentului și pentru o pregătire psihică favorabilă pentru obținerea de rezultate semnificative.

Etapa a II-a experimentală a vizat aplicarea în practică a metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la subiecții din lotul experimental. Derularea acestei etape a avut loc pe parcursul anului școlar 2020-2021 în cadrul predării disciplinelor școlare și pe parcursul a 6 săptămâni în cadrul antrenamentului psihologic orientat pe dezvoltarea gândirii critice. În planificarea activităților s-a avut în vedere particularitățile de vârstă ale copiilor prin evitarea suprasolicitării psihice a acestora. Această etapă a fost considerată cea mai amplă comparativ cu celelalte. La finalul fiecărei activități s-au consemnat observațiile privind modul de participare al subiecților și sporirea gradului de eficientizare a procesului prin eliminarea factorilor perturbatori.

Etapa a III-a postexperimentală a constat în repetarea aplicării instrumentelor din etapa inițială și măsurarea rezultatelor finale și înregistrarea progresului obținut.

Instrumentele cercetării au fost:

1. Grile de observare concepute pe discipline de studiu.
2. „Programul de antrenament cognitiv al elevilor din lotul experimental" – structura pe ședințe a programului este prezentată în Anexa 3.
3. Un alt instrument utilizat a fost „Test de imaginație și creativitate" preluat din lucrarea „Creativitate şi inteligenţă emoţională" – lucrare elaborată de Mihaela Roco (Anexa 6) care are ca scop măsurarea calităților gândirii și diagnosticarea calităților gândirii sub cele 3 aspecte definitorii: flexibilitate, originalitate, fluiditate.

Diagnosticarea nivelului inițial al manifestărilor de tip critic ale elevilor pleacă de la ideea că formarea capacității de a gândi critic nu reprezintă o acumulare de cunoștințe, noțiuni care odată învățate pot fi folosite permanent în aceeași formă, ci un mod de gândire despre un anumit lucru la un moment dat. Gândirea critică este un proces mental prin care se analizează și se evaluează o informație și se reflectă riguros asupra lor, se examinează dovezile conducând în final la un raționament propriu prin judecarea faptelor. Declanșarea proceselor cognitive complexe au un traseu bine stabilit: încep cu acumularea de informații și finalizează cu luarea unei decizii.

Analiza inițială a nivelului de manifestare a gândirii critice a elevilor are în vedere mai multe aspecte importante:

- ✓ aspecte ce vizează activitatea elevilor măsurate în indicatori comportamentali: exprimarea punctelor de vedere proprii, realizarea schimbului de idei cu ceilalți, argumentarea propriilor idei, adresarea de întrebări pentru înțelegerea lucrurilor, cooperarea în vederea realizării sarcinilor;
- ✓ aspecte ce vizează organizarea și dirijarea învățării, facilitarea și moderarea activității, oferirea de ajutor elevilor în înțelegerea tuturor aspectelor, acceptarea punctelor de vedere diferite, exprimarea rolului de partener în învățare;
- ✓ aspecte ce vizează modul de realizare a învățării prin valorificarea experienței proprii, euristice, promovarea învățării prin colaborare, accentuarea dezvoltării gândirii prin confruntarea cu alții;
- ✓ aspecte ce vizează modul de evaluare prin măsurarea și aprecierea capacităților

și accentuarea elementelor de ordin calitativ.

La nivelul practicii educaționale, diagnosticarea manifestării critice a gândirii elevilor se realizează pe baza analizei capacităților cognitive necesare în rezolvarea situațiilor-problemă: capacitatea de analiză a situațiilor-problemă; capacitatea de formulare a ideilor personale, originale; capacitatea de dezbatere responsabilă a ideilor și soluțiilor descoperite; capacitatea de selectare rațională a soluțiilor considerate optime și majoritatea de soluții posibile; capacitatea de rezolvare eficientă a problemelor într-un timp optim.

Aceste capacități reprezintă surse de stabilire a indicatorilor specifici pentru depistarea nivelului de manifestare a gândirii critice la elevii de vârstă școlară mică: I1 – *identificarea problemei*; I2 – *organizarea informațiilor*; I3 – *generarea soluțiilor*; I4 – *decizia asupra soluției*; I5 – *evaluarea soluției*.

Analiza capacităților prezentate nu se poate realiza decât prin crearea de situații educaționale care au la bază soluționarea situațiilor-problemă la nivel inter- și intra-disciplinar în funcție de specificul acestora și modalitatea de abordare.

Prezentarea nivelului inițial al capacităților cognitive s-a conturat printr-o analiză pe discipline de învățământ utilizându-se modalități diferite de rezolvare a situațiilor – problemă în funcție de tipul lor și caracteristicile materiei de studiat. Indicatorii prezentați au fost adaptați disciplinelor de studiu și contextelor specifice conținuturilor curriculare și a situațiilor de învățare. Pentru fiecare disciplină s-a stabilit un set de abilități cognitive ce trebuie formate pe parcursul activităților educaționale și care ghidează activitatea cadrului didactic și o orientează spre un obiectiv principal: formarea și dezvoltarea gândirii critice la elevi.

Sumarizarea rezultatelor inițiale la cele două eșantioane experimentale este realizată în tabelul de mai jos pe discipline de studiu (Tabelul 3.1.).

Tabelul 3.1. Rezultate inițiale privind manifestarea gândirii critice la elevi pe discipline de studiu

Discipline școlare	Lot experimental			Lot de control		
	Da	***Parțial***	***Nu***	***Da***	***Parțial***	***Nu***
Limba și literatura română	25,24%	44,76%	30%	29,08%	38,27%	32,65%
Matematică	22,86%	32,38%	44,76%	26,02%	32,65%	41,33%
Științe ale naturii	29,05%	36,19%	34,76%	31,63%	37,76%	30,61%
Educație civică	30,95%	33,81%	35,24%	32,65%	40,31%	27,04%
Geografie	27,63%	36,67%	35,71%	32,14%	38,27%	29,59%
Istorie	31,43%	36,67%	31,90%	31,12%	41,33%	27,55%

Analiza inițială a rezultatelor pe discipline de studiu a demonstrat că nu există diferențe semnificative dintre cele două loturi experimentale ceea ce denotă că există o omogenitate a grupurilor iar acest aspect constituie un avantaj pentru cercetarea întreprinsă. Situațiile educaționale bazate pe rezolvarea de probleme reprezintă una din modalități de evaluare a nivelului de manifestare a gândirii critice la elevi deoarece are valențe formative care influențează dezvoltarea personalității

elevilor prin: captarea cu ușurință a atenției, declanșarea interesului cognitiv, mobilizarea efortului pentru soluționarea ei, consolidarea structurilor cognitive ale elevilor, antrenarea aptitudinilor creatoare.

Analiza dimensiunilor gândirii s-a realizat prin înregistrarea rezultatelor transformate în scoruri- rezultate măsurabile și comparabile pe perioada experimentului: fluiditatea gândirii, originalitatea gândirii și flexibilitatea gândirii, precum și abilități specifice gândirii critice.

Rezultatele înregistrate în etapa inițială de lotul experimental sunt analizate statistic în Tabelul 3.2.

Tabelul 3.2. Scoruri inițiale ale dimensiunilor gândirii la lotul experimental

Descriptives	Fluiditate pretest (LE)	Flexibilitate pretest (LE)	Originalitate pretest (LE)
N	30	30	30
Missing	30	30	30
Mean	33.1	32.8	15.1
Median	37.0	33.0	15.0
Standard deviation	9.95	9.07	5.16
Minimum	15.0	11.0	4.00
Maximum	47.0	49.0	22.0

Se constată o medie de 33.1 la dimensiunea fluiditatea gândirii, 32.8 la flexibilitatea gândirii și 15.1 la originalitatea gândirii. Abaterea standard (SD) cunoaște valorile de 9.95, 9.07 și respectiv 5.16.

În cazul lotului de control rezultatele înregistrate sunt similare cu cele ale lotului de control. Astfel, fluiditatea gândirii a obținut valori minime de 15 până la valori maxime de 47, flexibilitatea având valori minime de 11 oscilând până la valoarea maximă de 45, iar originalitatea gândirii înregistrând valori între 4 și 21.

Scorurile obținute de lotul de control sunt sintetizate în Tabelul 3.3. În cazul dimensiunii fluiditatea gândirii s-a înregistrat o medie de 32.1, la flexibilitatea gândirii 32.0 și 14.4 în cazul originalității gândirii.

Tabelul 3.3. Scoruri inițiale ale dimensiunilor gândirii la lotul de control

Descriptives	Fluiditate pretest (LC)	Flexibilitate pretest (LC)	Originalitate pretest (LC)
N	28	28	28
Missing	32	32	32
Mean	32.1	32.0	14.4
Median	35.5	32.5	14.0
Standard deviation	10.2	8.87	4.87
Minimum	15.0	11.0	4.00
Maximum	47.0	45.0	21.0

Pe baza diagnozei inițiale obținute s-a organizat experimentul formativ. Experimentul formativ pe care îl propunem are ca obiectiv principal formarea gândirii critice la vârsta la care apar primele manifestări de activitate cognitivă conștientă, primele raționamente care au rol major în formarea lui intelectuală armonioasă.

Organizarea și implementarea metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare a avut în vedere componenta curriculară, didactică și impactul factorilor educaționali implicați: sociali, pedagogici, psihologici/metodologici. Experimentul formativ vizează nevoile intelectuale ale copiilor de vârstă școlară mică, nevoia de a se afirma, de a gândi independent, de a emite judecăți proprii de valoare, de a avea satisfacția valorizării propriei persoane.

Selectarea subiecților s-a realizat după criteriul vârstei și al particularităților individuale ale elevilor. Demersul investigativ s-a realizat pe un lot experimental format din 30 de elevi aparținând clasei a IV-a A și un lot de control format din 28 de elevi ai clasei a IV-a B. Ambele loturi de cercetare aparțin Școlii Profesionale Petricani – județul Neamț, România. Subiecții provin din mediul rural și sunt dezvoltați fizic și psihic normal în parametrii specifici vârstei.

Rezultatele furnizate de diagnosticarea inițială a nivelului de manifestare a gândirii critice la elevii claselor primare au constituit punctul de plecare în organizarea metodologică a activității de stimulare și dezvoltare a acestor aspecte la eșantioanele experimentale. Cadrul general de planificare și derularea activităților cercetării s-a centrat pe conceptul de situație-problemă cu aplicabilitate în practică la nivelul disciplinelor școlare, la nivelul conținuturilor curriculare, la nivelul proiectării didactice și secvențiale. Aplicarea metodologiei cercetării prin activitățile aferente s-a realizat pe lotul experimental și a urmărit gradul de activizare al elevilor și menținerea acestuia la un nivel ridicat. Demersul investigativ a suferit modificări în funcție de acțiunile de răspuns ale subiecților urmărindu-se valorificarea potențialului maxim al acestora.

Disciplinele implicate în elaborarea programului de antrenament cognitiv au fost: limbă și literatura română, matematică, științele naturii, educație civică, arte vizuale și abilități practice. Sesiunile vizează implicarea elevilor în analiza situațiilor-problemă date punând accent pe stimularea și motivarea în găsirea de soluții cât mai variate și identificarea consecințelor care decurg prin adoptarea lor.

Pe tot parcursul derulării sesiunilor de antrenament cognitiv s-a urmărit comportamentul subiecților și a gradului de implicare prin stimularea și menținerea interesului. Astfel, unele activități au fost reorganizate dinamic în funcție de aspectele enunțate pentru a preîntâmpina lipsa de implicare a elevilor la experiment. În cazul în care s-a constatat că activitatea propusă prezintă interes redus a fost substituită sau îmbunătățită.

Concomitent cu derularea sesiunilor elevii au fost implicați în rezolvarea unor fișe care sunt concepute în așa fel încât să stimuleze activitatea cognitivă, să-l implice pe copil în acest amplu proces de evoluție mentală. În anexa 4 sunt prezentate exemple de activități realizate care contribuie semnificativ la dezvoltarea lor intelectuală și la stimularea interesului pentru soluționarea de probleme.

Organizarea experimentului psihopedagogic a favorizat acumularea de date statistice din etapa inițială și finală. Scorurile obținute au fost stocate într-o bază de date și apoi au fost interpretate cu ajutorul graficelor și tabelelor.

Analizând descriptiv scorurile variabilelor propuse studiului s-au obținut date importante în privința indicatorilor vizați. S-a studiat tendința generală a variabilelor formulate, iar interpretarea statistică s-a realizat cu ajutorul programului Jamovi.

Sumarizarea rezultatelor finale la cele două eșantioane experimentale pe tot parcursul demersului cercetativ este realizată în tabelul de mai jos pe discipline de studiu. Se constată o evoluție progresivă semnificativă a lotului experimental prin compararea rezultatelor inițiale cu cele finale și a rezultatelor obținute de cele două eșantioane experimentale.

Tabelul 3.4. Rezultate finale privind manifestarea gândirii critice la elevi pe discipline de studiu

Discipline școlare		Lot experimental			Lot de control		
		Da	*Parțial*	*Nu*	*Da*	*Parțial*	*Nu*
Limba și literatura română	pretest	25,24%	44,76%	30%	29,08%	38,27%	32,65%
	posttest	61,74%	20,91%	17,35%	34,65%	36,10%	29,25%
Matematică	pretest	22,86%	32,38%	44,76%	26,02%	32,65%	41,33%
	posttest	47,56%	34,01%	18,43%	29,67%	35,09%	35,24%
Științe ale naturii	pretest	29,05%	36,19%	34,76%	31,63%	37,76%	30,61%
	posttest	57,22%	26,53%	16,25%	33,41%	39,27%	27,32%
Educație civică	pretest	30,95%	33,81%	35,24%	32,65%	40,31%	27,04%
	posttest	56,73%	28,07%	15,20%	36,28%	45,29%	18,43%
Geografie	pretest	27,63%	36,67%	35,71%	32,14%	38,27%	29,59%
	posttest	54,53%	33,13%	12,34%	35,62%	37,78%	26,60%
Istorie	pretest	31,43%	36,67%	31,90%	31,12%	41,33%	27,55%
	posttest	62,03%	24,77%	13,20%	35,71%	39,78%	24,15%

Se constată diferențe semnificative între cele două etape ale testării la lotul experimental – rezultate obținute în etapa inițială sunt vizibil îmbunătățite în etapa finală. În cazul lotului de control valorile nu suferă modificări importante ceea ce denotă că nu se înregistrează progrese la nivelul abilităților cognitive pe discipline de studiu.

Analiza diferențelor pe discipline de studiu a rezultatelor obținute de lotul experimental este prezentată în Tabelul 3.5. și s-a realizat statistic cu ajutorul testului t pentru eșantioane perechi în cele două etape ale cercetării. Valoarea pragului de semnificație în cazul tuturor disciplinele are valori <0.05 ceea ce denotă o legătură statistică semnificativă.

Tabelul 3.5. Rezultate comparative ale manifestării gândirii critice la elevi pe discipline la lotul experimental

Paired Samples T-Test					
			statistic	**df**	**p**
***Limba română* pretest**	***Limba romana* posttest**	Student's t	-9.22	2.00	0.012
***Matematică* pretest**	***Matematică* posttest**	Student's t	-8.03	2.00	0.015
***Științe* pretest**	***Științe* posttest**	Student's t	-13.41	2.00	0.006
***Educație civică* pretest**	***Educație civică* posttest**	Student's t	-11.55	2.00	0.007
***Geografie* pretest**	***Geografie* posttest**	Student's t	-6.25	2.00	0.025
***Istorie* pretest**	***Istorie* posttest**	Student's t	-7.99	2.00	0.015

Analiza diferențelor în cazul lotului de control este realizată în Tabelul 3.6. Se constată că valoarea pragului de semnificație are valori $p>0.05$ ceea ce denotă o legătură statistică nesemnificativă.

Tabelul 3.6. Rezultate comparative ale manifestării gândirii critice la elevi pe discipline la lotul de control

Paired Samples T-Test					
			statistic	**df**	**p**
***Limba română* pretest**	***Limba romana* posttest**	Student's t	-1.71	2.00	0.230
***Matematică* pretest**	***Matematică* posttest**	Student's t	-1.87	2.00	0.203
***Științe* pretest**	***Științe* posttest**	Student's t	-2.28	2.00	0.150
***Educație civică* pretest**	***Educație civică* posttest**	Student's t	-2.08	2.00	0.173
***Geografie* pretest**	***Geografie* posttest**	Student's t	-2.10	2.00	0.170
***Istorie* pretest**	***Istorie* posttest**	Student's t	-1.64	2.00	0.242

Măsurarea rezultatelor obținute în cazul dimensiunii psihologice: flexibilitatea gândirii, fluiditatea gândirii, originalitatea gândirii, program de training s-a urmărit măsura în care s-au asociat privite din perspectiva intensității, din punct de vedere a direcției pe care o au, dar și a semnificației acestora.

Sumarizarea rezultatelor obținute la dimensiunile gândirii este reprezentată în Tabelul 3.7. Analizând rezultatele la lotul experimental se observă că în etapa inițială cea mai mică valoare a mediei a fost în cazul dimensiunii originalitate Mean=15.1, iar cea mai mare la scorurile dimensiunii fluiditatea gândirii Mean=33.1. În etapa finală, se mențin aceleași dimensiuni, dar cu scoruri mai ridicate: Mean=20.6 în cazul originalității și Mean=43.9 în cazul fluidității.

Tabelul 3.7. Dimensiunile gândirii pretest și posttest la lotul experimental

Descriptives						
	***Fluiditate* pretest (LE)**	***Flexibilitate* pretest (LE)**	***Originalitate* pretest (LE)**	***Fluiditate* posttest (LE)**	***Flexibilitate* posttest (LE)**	***Originalitate* posttest (LE)**
N	30	30	30	30	30	30
Missing	30	30	30	30	30	30
Mean	33.1	32.8	15.1	43.9	41.1	20.6
Median	37.0	33.0	15.0	46.0	43.0	20.5
Minimum	15.0	11.0	4.00	23.0	15.0	9.00
Maximum	47.0	49.0	22.0	62.0	56.0	29.0

Sumarizarea rezultatelor înregistrate de lotul de control este prezentată în Tabelul 3.8. Se constată că în etapa inițială cea mai mică valoare este obținută de originalitatea gândirii Mean=14.4, iar cea mai mare valoare fluiditatea gândirii Mean=32.1. În etapa finală, cea mai mică valoare este înregistrată de aceleași variabile: Mean=14,8, respectiv Mean=32.4.

Tabelul 3.8. Dimensiunile gândirii pretest și posttest la lotul de control

Descriptives						
	***Fluiditate* pretest (LC)**	***Flexibilitate* pretest (LC)**	***Originalitate* pretest (LC)**	***Fluiditate* posttest (LC)**	***Flexibilitate* posttest (LC)**	***Originalitate* posttest (LC)**
N	28	28	28	28	28	28
Missing	32	32	32	32	32	32
Mean	32.1	32.0	14.4	32.4	32.2	14.8
Median	35.5	32.5	14.0	35.5	33.0	14.0
Minimum	15.0	11.0	4.00	15.0	11.0	4.00
Maximum	47.0	45.0	21.0	47.0	45.0	23.0

În analiza diferențelor care vizează nivelul dimensiunilor gândirii în cele două etape ale experimentului la cele două eșantioane experimentale s-a utilizat metoda statistică Testul t pentru eșantioane perechi prezentat în tabelul 3.9. și s-a studiat gradul în care implicarea activă la programul de dezvoltare cognitivă influențează variabilele cercetării. Astfel, s-au analizat scorurile obținute în etapa de pretest și etapa de posttest și s-a constatat că valoarea pragului de semnificație $p<0.001$ ceea ce denotă faptul că există o legătură statistică puternic semnificativă, iar demersul experimental a avut un impact pozitiv cu schimbări majore la nivel cognitiv.

Tabel 3.9. Testul t pentru eșantioane perechi pentru nivelul dimensiunilor gândirii pretest și posttest

Paired Samples T-Test					
			statistic	**df**	**p**
***Fluiditate* posttest (LE)**	***Fluiditate* posttest (LC)**	Student's t	13.0	27.0	< .001

***Originalitate* posttest (LE)**	***Originalitate* posttest (LC)**	Student's t	18.4	27.0	< .001
***Flexibilitate* posttest (LE)**	***Flexibilitate* posttest (LC)**	Student's t	12.1	27.0	< .001

Rezultatele obținute în cazul dezvoltării ***flexibilității gândirii*** au determinat importante schimbări la elevii participanți ai lotului experimental pe cele trei planuri: intelectual, comportamental și atitudinal. Aspectele dezvoltate observate pe parcursul activității educaționale în perioada ulterioară experimentului sunt următoarele:

- au crescut numărul de întrebări ale elevilor;
- a crescut rapiditatea de a găsi soluții la orice problemă prezentată;
- s-a dezvoltat abilitatea de a recunoaște că au greșit în rezolvarea unei probleme și de a găsi o altă soluție potrivită;
- abordează cu ușurință strategii noi în confruntarea cu orice dilemă;
- renunțarea la strategiile ineficiente și găsirea de modalități de rezolvare în alt fel care să dea rezultate dorite;
- manifestă interes pentru orice provocare propusă;
- percep schimbările din jurul lor simplu și ușor;
- găsesc rapid alternative de dezvoltare intelectuală;
- a crescut capacitatea de adaptabilitate și de a găsi soluții corecte.

Dezvoltarea dimensiunii ***originalitatea gândirii*** are ca rezultat o serie de schimbări majore în comportamentul subiecților participanți ai lotului experimental. În perioada ulterioară experimentului s-a observat că:

- s-a intensificat plăcerea de a gândi modalități noi cu grad de originalitate;
- nemulțumirea subiecților în ceea ce privește rezolvarea problemelor în mod convențional și găsirea de căi mai bune;
- crearea noului ca produs al inventivității cu valoare morală personală;
- punerea în valoare a propriei persoane prin expunerea de soluții diverse originale ca rod al propriei gândiri;
- schimbarea atitudinii manifestată față de procese;
- creșterea gradului de nonconformism în gândire;
- deschiderea față de experiențe noi cu originalitate cognitivă.

Sub aspectul dimensiunii ***fluiditatea gândirii*** în perioada ulterioară desfășurării experimentului s-au observat în activitatea educațională progrese la nivel comportamental, progrese exprimate astfel:

- găsirea unui număr mare de idei într-un timp relativ scurt;
- creșterea capacității de asociere a imaginilor, cuvintelor;
- îmbunătățirea vocabularului prin construirea de construcții verbale cu semnificație;
- creșterea capacității de emitere a unui număr mare de ipoteze la o problemă dată;
- manifestări dese de inițiativă de modificare și restructurare a realului.

Corelând rezultatele obținute pe cele două dimensiuni psihologică și pedagogică/ metodologică s-a constatat că există o legătură de cauzalitate, de interdependență, de influențare reciprocă: introducerea de sarcini didactice de stimulare și dezvoltare a gândirii critice în cadrul disciplinelor școlare a determinat creșterea nivelului de manifestare a dimensiunilor gândirii (flexibilitate, originalitate, fluiditate), pe de o parte, și ridicarea nivelului dimensiunilor gândirii a adus schimbări importante în abordarea de tip critic a soluționării situațiilor-problemă, pe de altă parte.

Reușita actului educațional se poate realiza doar în condițiile tratării bidimensionale a activității de stimulare/ dezvoltare cognitivă și a formării unui stil de gândire critic. Centrarea demersului educațional pe una din dimensiuni va minimaliza efectele producerii schimbărilor la nivel intelectual. Cercetarea a demonstrat că o abordare bilaterală este benefică valorificării potențialului maxim al elevilor în procesul de dezvoltare a gândirii critice raportate la particularitățile psihopedagogice ale elevilor.

Analiza pe ***dimensiunea psihologică și pedagogică/ metodologică*** a experimentului psihopedagogic ne-a furnizat informații importante legate de eficiența metodologiei de stimulare și dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare. Rezultatele experimentale ne-au demonstrat că o planificare strategică fundamentată științific și organizată riguros în funcție de particularitățile psihoindividuale și de vârstă ale educabililor favorizează achiziții importante pe plan cognitiv și în sfera dezvoltării procesului de dezvoltare a gândirii critice. Experimentul psihopedagogic a evidențiat complexitatea acestei teme și eficiența metodologiei elaborate și aplicate cu rezultate observabile și măsurabile ce indică progrese la nivel intelectual. Prezenta metodologie poate constitui un punct de reper în tratarea la psihologică și pedagogică a activității de stimulare și dezvoltare a gândirii critice cu efecte pe termen lung pe toată perioada școlarizării, dar și în perioada ulterioară.

Pe baza scorurilor înregistrate de eșantioanele experimentale s-a analizat nivelul de manifestare a gândirii critice prin corelarea rezultatelor din etapa de pretest și posttest. Prelucrarea statistică a datelor cu ajutorul testului t pentru eșantioane perechi a evidențiat în cazul lotului experimental un prag de semnificație cu valori $p<0.05$ în cazul tuturor disciplinelor, aspect ce demonstrează o relație pozitivă semnificativă. Lotul de control a înregistrat valori $p>0.05$ ceea ce denotă o legătură statistică nesemnificativă pentru cercetare. Analiza experimentală a valorilor dimensiunilor gândirii(flexibilitate, fluiditate, originalitate) s-a realizat utilizând aceeași metodă statistică prin corelarea scorurilor eșantioanelor din etapele cercetării ale S-a constatat că lotul experimental a înregistrat un prag de semnificație <0.001 ceea ce ne determină să concluzionăm că există o legătură statistică puternic semnificativă. În consecință, demersul experimental a produs efecte pozitive și progrese semnificative în formarea și dezvoltarea abilităților intelectuale superioare și a demonstrat că elevul capabil să gândească critic va face față provocărilor cognitive solicitate de tumultul de informaţie şi de ritmul sporit de utilizare a acesteia caracteristic epocii contemporane.

În **"Concluzii generale și recomandări"** s-au expus concluziile finale asupra demersului conceptual și experimential derulat fiind sintetizate principalele rezultate științifice ale cercetării care au fost analizate din perspectiva scopului și a obiectivelor preconizate.

1. Cercetarea de față contribuie la dezvoltarea teoriei și practicii educaționale a domeniului cognitiv cu toate aspectele și implicațiile sale, iar prin fundamentarea teoretico-metodologico-experimentală s-a evidențiat importanța dezvoltării gândirii critice la vârsta la care se formează primele operații logice ale gândirii. Lucrarea prezintă o nouă abordare, o nouă direcție a învățământului actual de accentuare a importanței și locului cuvenit al gândirii critice în amplul proces de dezvoltare cognitivă.
2. Activitatea de cercetare a temei s-a soluționat cu identificarea particularităților psihopedagogice ale dezvoltării gândirii critice a elevilor de vârstă școlară mică:
   - implicarea activă a elevilor în propriul proces de formare;
   - manifestări frecvente de gândire critică și spirit de observație dezvoltat;
   - explorarea continuă a mediului și descoperirea de soluții proprii la diverse probleme;
   - detașarea de ceea ce știe deja și adoptarea de opinii și argumente personale;
   - utilizarea problematizării și exercitarea liberului arbitru;
   - isponibilitatea spre o motivație intrinsecă prin acordarea încrederii în potențialul personal, în propria valoare;
   - asumarea de riscuri și exprimare a unei toleranțe puternice în fața frustrării;
   - contribuția prin forțe proprii la atingerea obiectivelor educaționale;
   - elaborarea de semnificații personale, de produse intelectuale, materiale originale, unice.
3. Raportând rezultatele experimentale la ***scopul*** și ***obiectivele cercetării*** s-a constatat următoarele aspecte:
   a) Demersul cercetării s-a fundamentat pe studierea literaturii de specialitate în vederea unei abordări teoretice temeinice asupra dezvoltării gândirii și gândirii critice – selectarea informațiilor relevante pentru tema noastră a constituit mecanismul funcțional în stabilirea particularităților psihopedagogice și a direcțiilor de manifestare a gândirii critice la școlarii mici.
   b) Cadrul teoretic cercetativ a direcționat stabilirea reperelor conceptuale într-o abordare complexă ce a vizat cele două dimensiuni: psihologică și pedagogică/ metodologică și a mecanismelor cognitive corelate cu principiile didactice și valorile educaționale evidențiindu-se relația de interconexiune și cauzalitate.
   c) Elaborarea și fundamentarea metodologiei de dezvoltare a gândirii critice s-a realizat pe baza factorilor educaționali și a componentei curriculare în contextul aplicării problemei și situațiilor-problemă.

4. Rezultatele experimentului psihopedagogic evidențiază funcționalitatea mecanismelor psihologice și pedagogice/ metodologice care se completează reciproc și se intercondiționează conducând la confirmarea ipotezei și demonstrând soluționarea problemei științifice. Creșterea nivelului achizițiilor de tip cognitiv și intensificarea manifestărilor specifice gândirii critice au constituit indicatorii care determină eficiența metodologiei de dezvoltare și o validează. Corelarea dimensiunilor psihopedagogice a constituit o abordare completă și complexă și s-a concretizat prin aplicarea în cadrul procesului educațional a unei strategii eficiente de stimulare și dezvoltare a gândirii critice axată pe problemă și situații-problemă.
5. ***Valorile*** transmise prin conținutul lucrării au fost sintetizate într-o serie de concluzii generale prezentate astfel:
   a) Analiza aspectelor teoretice a manifestării gândirii critice la învățământul primar a evidențiat mai multe niveluri de abordare și anume: din punct de vedere psihologic și din punct de vedere pedagogic/ metodologic. S-a studiat acest fenomen pe fondul crizelor educaționale cu care se confruntă învățământul actual, în condițiile dinamicii personalității, dar și în cadrul structurilor sociale.
   b) Cadrul analitic al problemei studiate a permis delimitarea clară a aspectelor ce vizează gândirea critică la școlarii mici din perspectiva componentelor sale și a scos în evidență importanța dezvoltării ei.
   c) Demersul științific s-a fundamentat pe o argumentare teoretică a literaturii de specialitate prin prezentarea punctelor de vedere a diferiților autori care au studiat aspecte legate de gândirea critică. Incursiunea în istoria problematicii gândirii s-a realizat prin expunerea, în paralel, a teoriilor cognitiviste și argumentarea lor.
   d) S-a accentuat obiectivul principal al procesului educațional: formarea de deprinderi de învățare de tip interactiv-creativ prin antrenarea efortului intelectual al copilului și necesitatea formării timpurii pentru a fi consolidate prin potențarea efectului formativ concretizat în achiziții intelectuale superioare. Implicarea totală a elevului îl transformă din obiect al formării în parcticipant activ la propria formare.
   e) Beneficiile pe termen lung ale gândirii critice se prezintă sub forma unor indicatori de tip atitudinal și comportamental care îl determină pe copil să ia o poziție bazată pe o puternică fundamentare și argumentare logică și de analiză logică a argumentelor celorlalți. Toate aceste aspecte îi permit să dețină controlul asupra informațiilor pe care le manipulează manifestând asupra ei acțiuni de interogare, reconfigurare, adaptare și respingere.
   f) Demersul praxiologic de dezvoltare a dimensiunilor gândirii s-a constituit ca fiind o coordonată de natură procedurală care a urmărit abordarea integrală a învățării din perspectiva celor doi factori implicați: profesor și elev în contextul educației formale și informale prin creșterea performanțelor intelectuale. Privită din această perspectivă gândirea critică se constituie ca un proces de cunoaștere activ și interactiv care se desfășoară simultan la mai multe nivele. Ea se orientează clar spre un scop, dar poate fi considerată ca fiind un proces creator în circumstanțele în care scopurile

nu sunt delimitate clar. Abilitatea de a gândi critic vizează integrarea creativă a ideilor, reconceptualizarea informațiilor și reîncadrarea conceptelor.

g) Metodologia de stimulare cognitivă a subiecților cercetării reprezintă un construct teoretic și aplicativ și o modalitate explicativă de punere în practică și realizare de activități care potențează această dimensiune. Obiectivul principal a fost crearea de situații educaționale care favorizează premisele dezvoltării abilităților intelectuale, rezolvarea situațiilor-problemă și desăvârșirea formării copiilor.

h) Experimentul psihopedagogic ce a vizat dimensiunea psihologică a cercetării și-a demonstrat utilitatea și eficiența printr-o implicare activă a subiecților, stimularea dorinței de cunoaștere, de expunere a propriilor idei fără a fi considerate ridicole. Cercetarea constituie un punct de plecare, redarea unei noi viziuni, reconsiderarea ca individ de valoare generator de idei. Participanții la experiment și-au dezvoltat o atitudine pozitivă față de școală, și-au dezvoltat încrederea în sine, și-au îmbunătățit abilitățile de comunicare, o implicare mai profundă în rezolvarea situațiilor-problemă. Performanțele intelectuale au crescut precum și implicarea subiecților și confruntarea cu obstacole de orice natură.

i) Abordarea pedagogică/ metodologică a demonstrat că există o serie de neconcordanțe între curriculumul actual și conținuturile învățării pe discipline. O abordare riguroasă din partea cadrului didactic reduce aceste decalaje. Se impune o schimbare de viziune generală a procesului de învățământ, o reorganizare, reproiectare, redimensionare a învățării din perspectiva formării gândirii critice cu accentuarea aspectului formal în detrimentul celui informal.

j) Învăţarea este considerată eficientă doar când elevii experimentează diferite modele de gândire, specifice diferitelor discipline, apoi le aplică în alte contexte și, în final le înțelege rostul pentru propria lor viaţă. Gândirea critică nu este doar un simplu joc intelectual fără consecinţe, iar orele petrecute în clasă sunt considerate potenţiale deschideri spre luarea de decizii, descoperirea și realizarea de sine.

6. Analiza abordărilor teoretice și a rezultatelor experimentului psihopedagogic ne-a permis să deducem următoarele ***legități***:

- Procesul de formare a abilităților de gândire critică la elevi se realizează eficient în condițiile corelării dimensiunii psihologice și a dimensiunii pedagogice/ metodologice – minimalizarea importanței uneia dintre ele nu produce efectele așteptate.
- Intervenția cadrului didactic este esențială în procesul de formare a gândirii critice la elevi și se realizează în funcție de potențialul de dezvoltare al gândirii acestora.
- Dezvoltarea abilităților mentale superioare nu se produce natural, ci în condițiile medierii relației elevului cu lumea prin ghidarea lui, reglarea și perfecționarea acțiunilor realizate.
- Planificarea procesului de dezvoltare a gândirii critice se realizează prin estimarea progreselor elevilor în vederea asigurării de activități deasupra nivelului de dezvoltare privind stimularea acestora.

7. ***Soluționarea problemei științifice*** importante în cercetare reiese din valoarea teoretico-științifică și aplicativă a cercetării și potențarea valențelor psihopedagogice. S-au identificat și valorificat particularitățile psihopedagogice de formare a gândirii critice pe fondul interacțiunilor dintre componentele implicate în contextul utilizării problemelor și situațiilor-problemă.
8. Rezultatele cercetării confirmă ipoteza cercetării și demonstrează soluționarea problemei științifice. Pe baza concluziilor formulate și a rezultatelor cercetării am formulat o serie de ***recomandăr*i**:

Pentru profesori:

- ✓ Copiii sunt capabili de a gândi critic la nivelul lor de dezvoltare –reușita acestui aspect ține de măiestria didactică a profesorului de a planifica activitatea școlară din perspectiva dezvoltării capacităților intelectuale.
- ✓ Se impune o reorganizare a curriculumului actual și a conținuturilor școlare în centrul intereselor școlare fiind formarea abilităților de a gândi practic, pragmatic prin introducerea de cerințe de rezolvare a situațiilor-problemă.
- ✓ Centrarea pe competențe și pe obiective de formare pe termen lung – formarea ca indivizi responsabili și independenți în gândire capabili să emită judecăți de valoare și să adopte decizia pe care o consideră cea mai potrivită.
- ✓ Participarea la programe de formare pe probleme legate de curriculum școlar și dezvoltare gândire critică.
- ✓ Introducerea zilnică în organizarea procesului educațional a sarcinilor de învățare care se bazează pe soluționarea de probleme/ situații-problemă.
- ✓ Stimularea elevilor în a-și exprima ideile, opiniile, încurajarea lor în acest sens și eliminarea barierelor de comunicare care ar putea perturba manifestarea naturală a acestora.
- ✓ Dezvoltarea gândirii critice trebuie să fie o preocupare constantă și continuă pentru a putea forma indivizi de valoare care pot fi integrați în societate cu o mare capacitate de adaptabilitate.

Pentru metodicieni și formatori:

- ✓ Preocuparea constantă pentru organizarea de programe de formare în domeniul gândirii critice și implicarea unui număr mare de cursanți.
- ✓ Diversificarea ariei de dezvoltare a competențelor profesionale ale cadrelor didactice prin programe de formare pe teme de dezvoltare cognitivă.
- ✓ Monitorizarea programelor de formare prin activități susținute de cadrele didactice participante.
- ✓ Valorificarea feedback-ului participanților la programele de formare și ajustarea lor în funcție de nevoile educaționale specifice.
- ✓ Fundamentarea programelor de dezvoltare a gândirii critice ca sursă pentru viitoare programe educaționale inovative de lărgire a sferei de acțiune.

Pentru elevi:

- ✓ Exprimarea propriilor opinii și susținerea cu argumente a acestora.
- ✓ Manifestarea unei atitudini pozitive în ceea ce privește activitatea școlară cu implicare profundă în rezolvarea sarcinilor școlare.
- ✓ Solicitarea permanentă a explicațiilor suplimentare din partea profesorilor și solicitarea de argumente potrivit cărora susțin informațiile enunțate.

BIBLIOGRAFIE

1. ADLER, A. (2019). *Cunoașterea omului*. București (ediție tradusă de Leonard Gavriliu): Editura Litera. ISBN 978-606-33-3775-8.
2. ANTONOVICI, Șt.; Nicu, G. (2008). *Jocuri interdisciplinare.* București: Editura Aramis. ISBN 973-8473-50-0.
3. ANUCUȚA, L., ANUCUȚA, P. (2005). *Cunoașterea și educarea creativității la elevi*. Timișoara: Excelsior Art. ISBN 973-592-142-1.
4. AUSUBEL, D.P.(1981). *Învățarea în școală. O introducere în psihologia pedagogică*. București: Editura Didactică și Pedagogică. CZU 371.015.3.
5. **BALERCA, V.** (2019). *Stimularea și dezvoltarea gândirii critice a elevilor prin jocuri didactice matematice.* Revista Educația Azi - revistă indexată în bazele de date internaționale., nr. 3. ISSN 2457-8428. Pp. 16-18. Adresa electronică: https://media0.wgz.ro/files/media0:5ca4b0fb9eff2.pdf.upl/Revista%20Educatia-Azi%20nr.%203%20din%202019.pdf
6. **BALERCA, V., GUȚU, Z.** (2019). Analiza abordării psihologice a gândirii critice la elevii claselor primare. Vol. Integrare prin cercetare și inovare-vol.1.Chișinău: CEP USM. pp.77-79. ISBN 978-9975-149-50-1.
7. **BALERCA, V.** (2019). *Dezvoltarea gândirii critice a elevilor de la teorie la practică.* Revista pro-educație- pro-terapie. nr.1. pp.345-347. ISSN 2668-4292.
8. **BALERCA, V.** (2019). *Gândirea critică și creativitatea*. Volumul conferinței multidisciplinare internaționale ”Speciali...dar egali”. pp. 28-30. ISBN 978-973-0-29058-5.
9. **BALERCA, V.** (2019). *Jocul didactic – modalitate interdisciplinară de dezvoltare a gândirii critice a elevilor*. Revista Interdisciplinaritatea școlară-oportunități, metode și aplicații. Editura Smart Academic. pp.105-106. ISBN 978-606-9063-45-3.
10. **BALERCA, V.** (2019). *Factori care blochează gândirea critică și activismul elevilor*. Revista Inovație în educație nr.1. pp. 144-145. ISSN 2668-7097.
11. **BALERCA, V**. (2020). *Analiza abordărilor pedagogice a dezvoltării gândirii la elevii claselor primare*. Vol. Internațional de studii științifice de specialitate ”Aspecte, orientări și perspective ale științelor educației în societatea contemporană”. Bacău: Editura Smart Academic. pp.53-69. ISBN 978-606-063-003-6.
12. **BALERCA, V.** (2020). *Gândirea critică – o provocare a învățământului modern*. Vol. Conferinței ”Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului” vol. II. pp. 61-63. Chișinău: UPS Ion Creangă. ISBN 978-9975-46-451-2.
13. **BALERCA, V.** (2020). *Interactivitatea în grup – premisă a dezvoltării gândirii critice la copii.* Vol. conferinței ”Integrare prin cercetare și inovare” pp.168-170. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova. ISBN 978-9975-152-54-9.
14. **BALERCA, V.** (2021). *Organizarea jocului didactic matematic din perspectiva dezvoltării gândirii critice a elevilor din clasele primare-sugestii practice*. Revista Educația Azi, nr.3 –revistă indexată în bazele de date internaționale. pp. 20-22. ISSN 2457-8428. Adresa electronică: https://media0.wgz.ro/files/media0:606ab8e88b274.pdf.upl/Revista%20Educatia%20Azi%20nr.%203%20din%202021.pdf.
15. **BALERCA, V.** (2021). *Modalități de abordare a procesului instructiv-educativ din perspectiva dezvoltării gândirii critice.* Revista Educația Azi, nr.3 –revistă indexată în bazele de date internaționale. pp. 8-9. ISSN 2457-8428. Adresa electronică: https://media0.wgz.ro/files/media0:6093b2a924d82.pdf.upl/Revista%20Educatia%20Azi%20nr.%204%20din%202021.pdf

16. **BALERCĂ, V.** (2021). *Dezvoltarea gândirii critice prin intermediul jocului didactic matematic.* Revista Demersuri didactice –studii de specialitate. nr. 3. pp.9-12. ISSN 2734-5939
17. **BALERCĂ, V.** (2021). *Perspective ale dezvoltării gândirii critice la elevi la disciplina matematică.* Revista Orizonturi didactice – articole de specialitate nr.3. pp. 29-31. ISSN 2734-5661
18. **BALERCĂ, V**. (2022). *Analiza procesului educațional de dezvoltare a gândirii critice din perspectiva activității cadrelor didactice.* Revista Educația Azi, nr.3 –revistă indexată în bazele de date internaționale. pp. 8-9. ISSN 2457-8428. Adresa electronică: https://educatiaazi.wgz.ro/meniu/numarul-curent
19. **BALERCĂ, V.** (2022). *Modalități de dezvoltare a gândirii critice la școlarii de vârstă mică*. Revista Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe ale educației. Nr. 5(155). pp. 26-32. ISSN 1857-2103.
20. **BALERCĂ, V.** (2022). *The importance of the level of preparation of teachers in the field of critical thinking in the current educational system.* Revista Acta et Commentationes. Sciences of Education. Nr. 1(27). pp.120-127. ISSN 1857-0623
21. **BALERCĂ, V.** (2022). *Studiu privind nivelul de pregătire profesională al cadrelor didactice în domeniul gândirii critice.* Vol. Integrare prin cercetare și inovare-vol.1.Chișinău: CEP USM. ISBN 978-9975-149-50-1.inpress
22. BOCOȘ, M., Chiș, V. (2013). *Management curricular. Repere teoretice și aplicative.* Pitești: Paralela 45. ISBN 978-973-47-1628-9.
23. BRATU, G. (2004). *Aplicaţii ale metodelor de gândire critică la învăţământul primar*. București: Editura Humanitas Educaţional.
24. BULEU, C.R. (2017). *Critică și empatie.* București: Editura Ideea Europeană. ISBN 9786065945784.
25. CHERVASE, C. (2003). *Predarea pentru dezvoltarea unei gândiri critice*. În: Tribuna. nr. 699. Chișinău. p.7.
26. CLITAN, Gh. (2003). *Gândire critică*. Timișoara: Eurobit. ISBN 973-620-078-7.
27. CRISTEA, G. (2007). *Managementul lecției*. București: Editura Didactică și Pedagogică. ISBN: 973-30-2837-1.
28. DRUTU, I., FODOR, E. (1989). *Psihologie(manual pentru liceele pedagogice)*. Bucuresti: Editura Didactică si Pedagogică. 155 p.
29. DUMITRU, I. Al. (2000). *Dezvoltarea gândirii critice şi învăţarea eficientă*. Timisoara: Editura de Vest. ISBN 973-36-0332-5.
30. DUMITRU, G.A. (2019). Dezvoltarea gândirii critice la elevii din învățământul primar. Brăila: Editura Sfantul Ierarh Nicolae. ISBN 978-606-30-2608-9.
31. ENACHE, R. (2019). *Managementul curriculum-ului*. București: Editura Universitară. ISBN 978-606-28-0881-5.
32. FLUIERAS, V. (2003). *Paideia și gândirea critică*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Stiintă. ISBN: 978-606-17-1594-7.
33. GUTU, V. (2014). *Curriculum educational. Cercetare. Dezvoltare. Optimizare.* Chișinău: CEP USM. ISBN 978-9975-71-526-3.
34. GUȚU, V. (2013). *Pedagogie*. Chişinău: CEP USM. ISBN 978-9975-71-450-1.
35. GUTU, V., VICOL, M.I. (2014). *Tratat de pedagogie − între modernism și postmodernism.* Iasi: Performantica, Institutul Naţional de Inventică. ISBN 978-606-685-170-1.
36. GUȚU, V. ș.a. (2009). *Educația centrată pe cel ce învață. Ghid metodologic.*

Chisinău: CEP USM.
37. ION, Al. D. (2000). *Dezvoltarea gândirii critice și învățarea eficientă.* Timisoara: Editura de Vest. ISBN 973-36-0332-5.
38. IONESCU, I. (2018). *Gândire critică si dezvoltare durabilă.* Cluj-Napoca: Editura Limes. ISBN 978-606-799-166-6.
39. KINCSES, I.V. (2011). *Metode și procedee didactice aplicate în procesul de învățare la scolarul mic.* Bacău: Editura Rovimed. ISBN 9786065832176.
40. KINCSES, I.V. (2019). *Învățarea în colaborare prin metode interactive la școlarul mic.* Bacău: Editura Rovimed. ISBN 978-606-583-831-4.
41. LUCAS, B., SPENCER, E. (2013). *Predarea gândirii creative: dezvoltarea elevilor si studentilor care generează idei si gândesc critic.* București: Editura Publishing House. ISBN 978-606-048-217-8.
42. NEACSU, I. (1999). *Instruire și învățare*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
43. NICU, A. (2007). *Strategii activ-participative de formare a gândirii critice.* București: Editura Didactică și Pedagogică. ISBN 978-973-30-1658-8.
44. OLERON, P. (1957). *Componentele inteligenței conform cercetărilor factoriale*. PUF.
45. PANȚURU, S.(2004). *Instruirea în spiritul dezvoltării gândirii critice*. Sibiu: Editura Psihomedia. ISBN 973-863-0002.
46. PIAGET, J. (1965). *Psihologia inteligenței*. Editura Stiintifică.
47. POPESCU-NEVEANU, P. (1990). *Psihologie(manual pentru clasa a X-a)*. Bucuresti: Editura Didactică si Pedagogică.
48. RAWLINSON, G. (1998). *Gândire creativă și brainstorming.* București: Editura Codecs. ISBN 973-98490-8-3.
49. ROCO, M. (2001). *Creativitate și inteligență emoțională.* Iași: Editura Polirom. ISBN 973-683-654-1.
50. ROMANESCU, C. (2017). *Îmbinarea metodelor moderne cu cele tradiționale în învățământul primar.* Bacău: Editura Rovimed. ISBN 978-606-583-723-2.
51. RUBINSTEIN, S.L. (1958). *Despre gândire si modalități de cercetare.*
52. RUSSEL, G., LEWIS H. (2021). *Gândirea creativă și critică în școală.* Bucuresti: Editura Step by Step. ISBN 9789-7317-064-29.
53. SCHEAU, I. (2004). *Gândirea critică.* Cluj Napoca: Editura Dacia. ISBN 973-35-1832-8.
54. TEMPLE, C., STEELE, J.L., MEREDITH, K. (2003). *Initiere în metodologia dezvoltării gândirii critice.* Ediția a II-a. Supliment al revistei Didactica Pro. nr. 1(7). Chisinău.
55. TEMPLE, C., STEELE, J.L., MEREDITH, K. (2002). *Strategii de dezvoltare a gândirii critice pentru toate disciplinele școlare.* Ghidul nr. 2. Supliment al revistei Didactica Pro. nr. 2. Chisinău.
56. TEMPLE, C., STEELE, J.L., MEREDITH, K. (2002). *Lectură și scriere pentru dezvoltarea gândirii critice*. Ghidul nr. 3. Supliment al revistei Didactica Pro. nr. 7. Chisinău.
57. TEMPLE, C., STEELE, J.L., MEREDITH, K. (2003). *Aplicarea tehnicilor de dezvoltare a gândirii critice.* Ghidul nr. 4. Supliment al revistei Didactica Pro. nr. 2(8). Chisinău.
58. VOINEA, M. (2010). *Predarea și învățarea în spiritul dezvoltării strategiei gândirii critice*.
59. ZLATE, M. (1999). *Psihologia mecanismelor cognitive.* Iași: Editura Polirom. 273 p. ISBN 973-683-278-3.

ADNOTARE

Balercă Vasilica, "*Particularitățile psihopedagogice de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare*", teză de doctor în științe ale educației, Chișinău, 2023

Structura tezei: Lucrarea cuprinde introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 200 surse, 158 pagini text de bază, 6 anexe. Lucrarea conține 46 tabele și 15 figuri. Rezultatele cercetării s-au concretizat în 15 (14 ca unic autor, 1 în coautorat) articole științifice publicate în reviste științifice și/ sau prezentate în cadrul conferințelor internaționale și cu participare internațională.

Cuvinte-cheie: gândire critică, gândire creativă, problemă, situație-problemă, abordare inter- și intra-disciplinară, învățare activă, evocare, realizarea sensului, reflecție, extindere, curriculum școlar, reactualizare curriculară, școlari mici, stimulare cognitivă, dezvoltare cognitivă, antrenament cognitiv.

Domeniul de cercetare: Teoria generală a educației.

Scopul cercetării a constat în stabilirea bazelor conceptuale, metodologice și a particularităților psihopedagogice de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare.

Obiectivele cercetării au fost: (1) analiza abordărilor teoretice a dezvoltării gândirii și gândirii critice la elevii claselor primare; (2) stabilirea particularităților de manifestare a gândirii critice la elevii claselor primare; (3) fundamentarea reperelor conceptuale de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare axate pe situații-problemă; (4) elaborarea unei metodologii de dezvoltare a gândirii critice la școlarii mici; (5) validarea experimentală a metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la elevii claselor primare.

Noutatea științifică și semnificația teoretică este determinată de: (1) fundamentarea teoretică a demersului de realizare a interacțiunii componentelor psihologice și pedagogice/ metodologice a dezvoltării gândirii critice la școlarii mici; (2) abordarea inter- și intra-disciplinară a aspectelor legate de gândirea critică în procesul educațional; (3) explorarea metodelor și tehnicilor de învățare activă în raport cu conținuturile curriculare și combinarea eficientă a acestora; (4) Fundamentarea metodologiei de dezvoltare a gândirii critice la școlarii mici axate prioritar pe probleme și situații-problemă; (5) elaborarea taxonomiei criteriilor generale la nivel inter- și intra-disciplinar privind dezvoltarea formării critice la elevi; (6) deducerea legităților de formare a gândirii critice la elevi prin interacțiunea demersului psihologic și a demersului pedagogic/ metodologic, având ca mecanism mobil – situația-problemă.

Problema științifică soluționată vizează identificarea și valorificarea particularităților de formare a gândirii critice la elevii claselor primare prin mecanisme de interconexiune a demersurilor psihologice, pedagogice și metodologice în contextul prioritar al problemei și situației-problemă.

Valoarea aplicativă a cercetării: aplicarea practică a metodologiei de dezvoltare a gândirii critice a elevilor în învățământ primar constituind un model aplicativ pentru cadrele didactice și reorganizarea conținuturilor învățării care stimulează stilul de gândire critică a elevilor. Rezultatele cercetării pot fi aplicate în dezvoltarea curriculară pentru învățământul primar.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat la nivel teoretic prin publicarea în reviste științifice de profil, în culegeri ale materialelor conferințelor fiind diseminate în cadrul manifestărilor organizate în mediul academic la nivel internațional și național, iar la nivel practic în cadrul activității didactice personale din învățământul primar în cadrul instituției Școala Profesională Petricani din județul Neamț, România, prin intermediul activităților metodice anuale ale cadrelor didactice reunite la nivel local.

ANNOTATION

Balercă Vasilica, "*Psycho-pedagogical particularities of developing critical thinking in primary school students*", doctoral thesis in education sciences, Chisinau, 2023

Thesis structure: The research paper includes an introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, a bibliography with 200 sources, 158 pages of basic text, 6 appendices. The paper contains 46 tables and 15 figures. The research results are 15 (14 as sole author, 1 in co-authorship) scientific articles published in scientific journals and/or presented at international conferences with international participation.

Keywords: critical thinking, creative thinking, problem, problem-situation, inter- trans-disciplinary approach, active learning, evocation, meaning making, reflection, extension, school curriculum, curriculum updating, young schoolchildren, cognitive stimulation, cognitive development, cognitive training.

The field of the research: General theory of education.

The purpose of the research: it consisted in establishing the conceptual, methodological bases and the psycho-pedagogical particularities of developing critical thinking in primary school students.

The objectives of the research were: the analysis of theoretical approaches to the development of thinking and critical thinking in primary school students; establishing the particularities of the manifestation of critical thinking in primary school students; substantiating the conceptual benchmarks for the development of critical thinking in primary school students focused on problem situations; elaboration of a methodology for the development of critical thinking in young schoolchildren; experimental validation of the methodology for developing critical thinking in primary school students.

The scientific novelty and the theoretical significance is determined by: (1) the theoretical foundation of the approach to achieve the interaction of the psychological and pedagogical/ methodological components of the development of critical thinking in young schoolchildren; (2) the inter- intra-disciplinary approach of the aspects related to critical thinking in the educational process; (3) exploring the methods and techniques of active learning in relation to the curricular contents and their effective combination; (4) substantiating the methodology for developing critical thinking in young schoolchildren focused primarily on problems and problem situations; (5) elaboration of the taxonomy of the general variable at the inter- trans-disciplinary level; (6) the deduction of the legitimacy for training of the students' critical thinking skills through the interaction of the psychological approach and the pedagogical/ methodological approach, having the problem situation as a mobile mechanism.

The scientific problem solved aims to identify and capitalize on the particularities of training critical thinking in primary school students through mechanisms of interconnection of psychological, pedagogical and methodological approaches in the priority context of the problem and the problem-situation.

The applicative value of the research: the experimental validation of the methodology for the development of critical thinking in primary education, constituting an applicative model for teachers and the reorganization of learning contents with tasks that stimulate the critical thinking style, creating the premises for optimal integration to the requirements of a dynamic society.

Implementation of the scientific results: in the personal didactic activity at the primary school level at Vocational School in Petricani, Neamț County, Romania, during the annual methodical activities of the teaching staff gathered at the local level.

АННОТАЦИЯ

Балеркэ Василика, «*Психолого-педагогические особенности развития критического мышления у младших школьников*», диссертация на соискание ученной степени доктора педагогических наук, Кишинэу, 2023

Структура диссертации: Работа включает введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиографию из 200 источников, 158 страниц основного текста, 6 приложений. Диссертация содержит 46 таблиц и 15 рисунков. По результатам исследования было опубликовано 15 научных статей (14 в качестве единственного автора, 1 в соавторстве) в научных журналах и/ или представленных на международных конференциях.

Ключевые слова: критическое мышление, творческое мышление, проблема, проблемная ситуация, предметный и межпредметный подход, активное обучение, постановка задач, реализация смысла, рефлексия, развитие, школьный куррикулум, актуализация учебных программ, младшие школьники, когнитивная стимуляция, когнитивное развитие, когнитивный тренинг.

Область исследования: Общая теория воспитания.

Цель исследования: разработка концептуальных, методологических основ и установление психолого-педагогических особенностей развития критического мышления у младших школьников.

Задачи исследования: (1) анализ теоретических подходов к развитию критического мышления у учащихся начальных классов; (2) установление особенностей проявления критического мышления у младших школьников; (3) обоснование концептуальных ориентиров развития критического мышления младших школьников, средствами проблемных ситуаций; (4) разработка методики развития критического мышления у младших школьников; (5) экспериментальная проверка методики развития критического мышления у учащихся начальных классов.

Научная новизна и теоретическая значимость определяется: (1) теоретической обоснованностью подхода к достижению взаимодействия педагогического/ дидактического и психологического компонентов развития критического мышления младших школьников, (2) междисциплинарным подходом к аспектам, связанных с критическим мышлением; (3) использование методов и приемов активного обучения, детерминированных содержанием учебных программ; (5) разработка таксономии общих критериев развития критического мышления учащихся на предметном и межпредметном уровнях; (6) выявление закономерностей развития критического мышления детей младшего школьного возраста средствами психологии и педагогики/ методологии, имеющих в основе проблемные ситуации.

Решенная научная проблема связана с выявлением и учетом особенностей формирования критического мышления у младших школьников посредством механизмов взаимосвязи психологических и педагогических/ методических подходов, опирающихся на разрешение проблем и проблемных ситуаций в учебном процессе.

Практическая значимость исследования: практическое применение методологии развития критического мышления в начальном образовании в качестве прикладной модели для учителей и реорганизации содержания обучения с точки зрения стимулирования критического мышления учащихся. Результаты исследования могут быть использованны в процессе развития куррикулума для начасльных классов.

Внедрение результатов иследования: в собственной педагогической деятельности в начальных классах професиональной школы Петрикань, жудеца Нямц, Румыния, в рамках методических объединений педагогических кадров на местном уровне.

BALERCĂ Vasilica

PARTICULARITĂȚILE PSIHOPEDAGOGICE DE DEZVOLTARE A GÂNDIRII CRITICE LA ELEVII CLASELOR PRIMARE

Rezumatul tezei de doctor în științe ale educației
Specialitatea: 531.01 – Teoria generală a educației

Aprobat spre tipar: 15.12.2022	Formatul hârtiei 60×84 1/16
Hârtie ofset. Tipar ofset.	Tiraj 50 exemplare
Coli de tipar: 2,3	Comanda nr.165/23

Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova
Str.A.Mateevici, 60, Chişinău, MD-2009